

Nr.3 (650) Otrdiena, 2011. gada 18. janvāris Jurista Vārds

■ Skaidrojumi. Viedokļi

Vispārējs ieskats musulmaņu tiesībās

Šariāta tiesību klātbūtne mūsdienu Eiropā ir reāls un objektīvs fakts. Un, tā kā Latvija ir neatņemama Eiropas (un Rietumu pasaules) daļa, tad nav nekāda racionāla pamatojuma tam, ka arī mēs kaut kad pavisam drīz nevarētu sajust šariāta klātbūtni savā zemē.

[1] Šā raksta nosaukums var likties neparasts. Dažs labs lasītājs varbūt paraustīs plecus: kāds sakars Latvijai ar musulmaņu tiesībām? Islāma pasaule ar tās "Tūkstoš un vienas nakts" pasaku romantisko dekoru taču atrodas tik tālu no mums! Kādēļ latviešu juristam vispār būtu jāzina musulmaņu tiesību pamati? Vai "Jurista Vārda" slejas nebūtu jārezervē konkrētākām un praktiskākām tēmām? Varbūt autors vienkārši tiecas pēc lētas eksotikas (ne vienu reizi vien dzirdēta apsūdzība mūsu tautiešiem¹)?

[2] Ja autors tagad gribētu attaisnoties un pierādīt skeptiķiem šīs publikācijas nepieciešamību, tad šāda apoloģija aizņemtu divreiz vairāk vietas nekā pats raksts. Lakoniskākā un vienlaikus visaptverošākā atbilde laikam būtu šāda: tāpēc ka mēs dzīvojam nevis uz izolētas ārpuslaicīgas salas okeāna vidū, bet gan Eiropas Savienības (ES) dalībvalstī 21. gadsimtā. Mūsdienu globalizācijas procesu un tā radīto neierobežoto cilvēku, preču, naudas līdzekļu un, galvenais, informācijas un ideju kustību var apjūsmot vai nolādēt, taču tā ir objektīva realitāte, ar kuru gribot negribot jārēķinās. Pēc pētniecības institūta "Pew Research Center" datiem, šobrīd pasaulē ir aptuveni 1,57 miljardi musulmaņu, kas atbilst 23 % no visas pasaules iedzīvotāju kopskaita,² - un šo faktu mēs vairs nekādi nevaram ignorēt. Diendienā sekojot aktuālajām norisēm dažādu valstu parlamentos un tiesu zālēs, var nonākt pie skaidra un acīmredzama secinājuma, proti, **musulmaņu tiesības (jeb, precīzāk sakot, šariāta tiesības) arvien vairāk un vairāk ienāk Rietumu valstu tiesību sfērā.** Vai tas ir labi, vai slikti - tas lasītājam ir jāizlemj pašam; šīs publikācijas vienīgais mērķis ir skaidrot un informēt.

[3] Latvija ir ES dalībvalsts, bet dažās "vecajās" ES dalībvalstīs šariāts jau tiek aktīvi piemērots. Situācijas un veidus, kā tas notiek, var iedalīt divās lielās kategorijās - atkarībā no tā, vai musulmaņu tiesības, dzejiski izsakoties, ienāk atklāti, pa lielo parādes ieeju, vai slepus, pa sētas durvīm. Pie **pirmās kategorijas** pieder trīs gadījumi:

1) kad vienas valsts tiesas uz šīs valsts starptautiskajās privāttiesībās esošo kolīziju normu pamata piemēro citas valsts likumu. Ja šī ārvalsts ir kāda no islāma zemēm, tad piemērojamais likums ar lielu varbūtības pakāpi sakņosies šariātā (it īpaši personālstatūta, ģimenes vai mantojuma tiesību jomā);

2) kad valsts ar likumu oficiāli atzīst un pieļauj savā teritorijā šariāta tiesu darbību. ES pagaidām ir tikai viena šāda dalībvalsts - Lielbritānija, kur šādas tiesas darbojas kopš 2007. gada saskaņā ar Šķīrējtiesu likumu;³

3) kad tiesa pati pēc savas iniciatīvas "dažādības un iecietības" vārdā atsaucas uz šariāta normām, - piemēram, cenšoties attaisnot sievas piekaušanā apsūdzētu musulmaņu vīru, jo viņam to atļaujot Korāns,⁴ vai atzīstot daudzsievību. Kā intervijā žurnālam "Der Spiegel" atzina Ķelnes universitātes tiesību profesors H. Krūgers (*H. Krüger*), "Mēs [Vācijā] jau gadiem ilgi piemērojam musulmaņu tiesības, un tas ir labi!"⁵

[4] Pie **otras lielās kategorijas** pieder gadījumi, kad Eiropas valstu iestādes un tiesas piemēro savus sekulāros un demokrātiskos likumus tā, ka galarezultāts sakrīt ar šariāta mērķiem. Parasti šādam nolūkam tiek pielietoti likumi par diskriminācijas aizliegumu, par naida kurināšanu, par sabiedriskās kārtības aizsardzību u.tml. Pašķīrstīsim dažādu valstu avīzes un paraudzīsimies uz pēdējo divu gadu jaunumiem. Līderpozīcijās šajā ziņā atkal izrādās Lielbritānija. Policija aiztur piecpadsmitgadīgu skolnieci par Korāna sadedzināšanu.⁶ Liverpūles policija arestē un nodod tiesai viesnīcnieku pāri, kas uzdrošinājās privātā sarunā strīdēties ar musulmani par ticības lietām, aizstāvot kristietību un kritizējot islāmu.⁷ Iekšlietu ministre liedz pret islāmu kritiski noskaņotajam nīderlandiešu politiķim G. Vildersam iebraukšanu Lielbritānijā, lai gan viņam ir Lordu palātas locekļu ielūgums. Stokā pie Trentas pašvaldība liek vietējām skolām pielāgot savu mācību kalendāru musulmaņu svētā gavēņa ramadāna vajadzībām.⁸ Volselas pašvaldība iet vēl tālāk, aizlīmējot municipālā peldbaseina logus ar necaurspīdīgu plēvi nolūkā "pasargāt musulmaņu sieviešu godu" (līdzīgi kā talibu režīma laikā Afganistānā)...⁹

[5] Dažas citas valstis atpaliiek no britiem, bet aktīvi cenšas viņus panākt. Kāda austriešu mājaimniece pašlaik ir apsūdzēta kriminālprocesā un riskē saņemt reālu cietumsodu. Viņas noziegums? Kritisku semināru organizēšana par islāmu, kuros viņa ar klausītājiem kopīgi lasīja un analizēja Korānu, izdarot nepatīkamus secinājumus.¹⁰ Cits austrietis izspruka sveikā ar 800 eiro naudassodu. Viņa noziegums? Viņš, savu mauriņu cirpdams, atļāvās dungot un jodelēt Alpu gaumē tieši tad, kad viņa musulmaņu kaimiņi skaitīja lūgšanu.¹¹ Pat ar savu sekulārismu izslavētājā Francijā Parīzes prefekts aizliedza ielas svētkus, kuros bija plānots pasniegt cūkgaļas desu un vīnu...¹² Bet šeit autoram laikam ir jāapstājas, jo visu šādu pēdējos gados notikušo incidentu uzskaitījums piepildītu paprāvu enciklopēdijas sējumu. Galvenais ir tas, ka visos šajos gadījumos tika (vai plāno tikt) piemēroti skaisti, demokrātiski, eiropieiski un progresīvi likumi, bet rezultāts ir tāds pats (vai gandrīz tāds pats), kā piemērojot šariāta normas.

[6] Bez šīm divām lielajām kategorijām var minēt vēl trešo, kuras nozīme nebūt nav mazāka, un proti, privātā sektora pašregulēšanos. Paraudzīsimies, piemēram, cik daudzas lielas un cienījamas starptautiska mēroga bankas šobrīd piedāvā klientiem "šariātam draudzīgus" pakalpojumus, kas ļauj izvairīties no tiešas procentu maksāšanas (t.i., augļošanas). Vai tas ir labi vai slikti - tas ir cits jautājums, bet šajā stadijā mums vispirms ir jākonstatē, ka **šariāta tiesību klātbūtne mūsdienu Eiropā ir reāls un objektīvs fakts**. Un, tā kā Latvija ir neatņemama Eiropas (un Rietumu pasaules) daļa, tad nav nekāda racionāla pamatojuma tam, ka arī mēs kaut kad pavisam drīz nevarētu sajūst šariāta klātbūtni savā zemē.

[7] Šis raksts ir drīzāk aprakstošs, nevis analītisks, un tā mērķis ir radīt latviešu juristos vispārīgu izpratni par to, kāda tad īsti ir musulmaņu tiesību jēga un saturs. Pamatakmeni šajā ziņā pirms vairākiem gadiem ielika S. Askerovs ar publikāciju "Musulmaņu tiesību avoti",¹³ un autors tagad centīsies šo iniciatīvu turpināt. Tā kā šariāts ir islāma organiska sastāvdaļa, tad pirmo nemaz nav iespējams izprast, neizprotot otro. Līdz ar to autors uzskata par nepieciešamu vispirms sniegt ļoti īsu ieskatu islāma reliģijas vēsturē un pamatpostulātos. Pēc tam tiks nosauktas būtiskākās musulmaņu tiesību iezīmes, kas atšķir tās no mums ierastajām Rietumu tiesībām, aprakstīti musulmaņu tiesību avoti un, visbeidzot, īsi raksturotas piecas galvenās islāma jurisprudences skolas.

[8] Pirms sāk savu stāstījumu, autors vēlētos sniegt divus ļoti svarīgus precizējumus. **Pirmkārt**, viss šajā rakstā teiktais attiecas uz islāmu un tā tiesību normām, nevis uz katru konkrēto musulmani. **Ir jāprot atšķirt rīcību, ticību vai mācību no tās subjekta.** Ne visi katoļi reālajā dzīvē seko Katoļu baznīcas mācībai, ne visi jūdi ievēro jūdaisma priekšrakstus, un ne visi musulmaņi vēlas iedzīvināt praksē šariāta normas. Ja šariāts objektīvi pavēl roku un kāju ciršanu kā sodu par zādzību vai laupīšanu, tad tas nebūt nenozīmē, ka mūsu musulmaņu kaimiņš alkst redzēt šādu sodu izpildi Vērmanes dārzā. Atcerēsimies: visi cilvēki ir *a priori* vienādi spējīgi izvēlēties starp labo un ļauno, un robežšķirtne starp šiem abiem pretpoliem iet nevis starp labajiem un sliktajiem ļaudīm, nevis starp musulmaņiem un nemusulmaņiem, bet caur katra cilvēka sirdi.

[9] **Otrkārt**, islāma prakse ir ļoti neviendabīga. Atšķirībā, piemēram, no Katoļu baznīcas šajā reliģijā nav maģistērija, t.i., oficiālas un ticīgajiem saistošas mācības ticības un morāles jomās. Islāma dogmātu ir maz, tie ir ļoti īsi un lakoniski formulēti, un līdz ar to robeža starp ortodoksiju un herēzi (ķecerību) nav tik skaidra kā kristietībā. Viss, ko autors apraksta šajā publikācijā, ir "vidusmēra" musulmaņu vairākuma skatījums. Atsevišķi musulmaņi var arī nepiekrīst atsevišķām vairākuma tēzēm, tomēr tas nepadara viņus par nemusulmaņiem.

I. Kas ir islāms

[10] Ir visai grūti dažos teikumos aprakstīt vienu no lielākajām pasaules reliģijām, taču autors centīsies to izdarīt. Vārds "islāms" (*al-'islām*¹⁴) arābiski nozīmē "pakļaušanās" (no darbības vārda *salāma* - "pakļauties, padoties, pieņemt"), ar to domājot pakļaušanos Dieva¹⁵ gribai. Vārds "pakļauties" vienlaikus nozīmē arī "pieņemt islāmu". Aicinot apkārtējo zemju valdniekus pieņemt jauno ticību, islāma dibinātājs Muhameds rakstīja viņiem: "'aslim *taslam!*" - "pakļaujies (t.i., šajā kontekstā - "pieņem islāmu") un tiks izglābts!" Cilvēks, kurš praktizē islāmu, saucas *muslim*, t.i., "tāds, kas pakļaujas"; no šā vārda ar turku (un pēc tam krievu) valodas starpniecību latviešu valodā izveidojas vārds "musulmanis".

[11] Atšķirībā no garajām un detalizētajām kristiešu ticības apliecībām musulmaņu ticības apliecība ir ļoti īsa: "Es apliecinu, ka nav Dieva, kā tikai Dievs, un ka Muhameds ir viņa pravietis" ("*Ašhadu 'an lā ilāha illaLlāh, wa 'ašhadu 'anna Muḥammadan rasūluLlāh*"). Tātad no musulmaņu viedokļa islāms nozīmē **pilnīgu un**

absolūtu cilvēka pakļaušanos vienīgā Dieva (*'Allāh*) gribai, kas izpausta caur pravieti Muhamedu (*Muhammad*).¹⁶

1.1. Īss ieskats vēsturē

[12] Islāma dibinātājs Muhameds piedzima 570. gadā pēc Kristus,¹⁷ Arābijas pussalā, Hidžāzas novadā, Mekā, kas vēlāk kļuva par nozīmīgāko musulmaņu svētvieta. Viņš piederēja pie kuraišu cilts (*Qurays*), kas, līdzīgi tālaika Arābijas iedzīvotāju vairākumam, piekopa politeismu, t.i., pielūdza dažādas pagānu dievības. Jaunībā un brieduma gados Muhameds nodarbojās ar tirdzniecību un preču pārvadāšanu, gūdam šajā arādā ievērojamus panākumus.

[13] Islāms māca, ka 610. gadā, četrdesmit gadu vecumā, Muhameds sāka saņemt atklāsmes no Dieva ar erceņģeļa Gabriēla starpniecību. Šīs atklāsmes, kas turpinājās līdz pat Muhameda nāvei 632. gadā, veido to, ko mēs pazīstam kā Korānu. Muhameds un viņa sekotāji sāka sludināt šīs atklāsmes saviem ciltsbrāļiem, aicinot viņus atteikties no pagānisma un pievērsties vienīgajam īstajam Dievam. Taču rezultāts izrādījās pavisam pretējs: kuraišu cilts vecājie un tauta saniknojās par savu dzimtas dievu zaimošanu un ne tikai atteicās pieņemt islāmu, bet turklāt arī pakļāva jaunizveidoto musulmaņu kopienu veselai boikota, vajāšanas un pazemošanas kampaņai. Pateicoties savām pārliecināšanas spējām, Muhamedam izdevās iegūt Jatribas oāzes klanu virsaišu uzticību, un tie iecēla viņu par savu virssoģi. 622. gadā Muhameds pārbēga uz Jatribu, kas vēlāk tika pārdēvēta par Medinu¹⁸ un kļuva par otro nozīmīgāko islāma svētvieta. Saskaņā ar islāma mācību, neilgi pirms tam Muhameds kādu nakti tika pārcelts uz Jeruzalemi, un pēc tam uz debesīm, kur satika dažādus iepriekšējo laiku praviešus un sarunājās ar pašu Dievu (šo nakts ceļojumu

Rietumos likums vienmēr ir bijis suverēna gribas izpaušme. Sākotnēji suverēns bija monarhs (ķeizars, karalis, firsts utt.); vēlāk absolūtās monarhijas nomainīja demokrātiski režīmi, un par suverēnās varas nesēju kļuva tauta. Islāmā savukārt leģitīmais likumdevējs ir nevis suverēns, bet Dievs. sauc par *al-'Isrā' wa l-Mi'rāj*).

[14] Muhameda pārceļšanās no Mekas uz Medinu jeb hidžra (*hijra*) ir atzīstama par svarīgāko islāma likteņbrīdi. Par to liecina kaut vai fakts, ka musulmaņu kalendāra gadu skaitīšana sākas tieši ar hidžru (t.i., ar 622. gadu), nevis, piemēram, ar pravieša dzimšanas dienu vai atklāsmju sākumu. Ja Mekā Muhameds bija ciltsbrāļu nicināts un vajāts margināls sludinātājs, tad Medinā viņš ieguva gandrīz neierobežotu varu, kļūstot par augstāko tiesnesi, administratoru un karavadoni.¹⁹ Ar īpašu Dieva svētību Medinas musulmaņi sāka uzbrukt Mekas tirgotāju karavānām un aplaupīt tās. 624. gadā Badras kaujā Muhameda karadraudze sakāva par sevi trīsreiz lielāko mekiešu armiju; ar to sākās vesela uzbrukumu, kauju un pamiera līgumu sērija, kuras rezultāts bija Arābijas cilšu pakļaušana un pievēršana islāmam. Visbeidzot, 630. gadā Muhameds triumfāli iegāja savā dzimtajā Mekā, pievērsa to islāmam un satrieca tur esošos pagānu dievu attēlus. Muhameds nomira 632. gadā, slavas un varas zenītā, būdams nu jau visas Arābijas pussalas pavēlnieks.²⁰

[15] Pēc Muhameda nāves musulmaņu ummas ("umma, t.i., musulmaņu kopuma) politisko un militāro vadību pārņēma **kalifi** (*ḥalīfa*, dsk. *ḥulafā'*, burtiski "pēctecis"

vai "pārstāvis"). Viņu virsvadībā musulmaņu karapulki pakļāva arvien jaunas un jaunas zemes, zibenīgā ātrumā izplešot islāma teritoriju uz visām pusēm. Par islāma zemēm ātri vien kļuva Vidusjūras austrumu piekraste, Sīrija, Irāka, Irāna, Dienvidaustrumu Kaukāzs, Vidusāzija, Ziemeļāfrika un Ibērijas pussala (mūsdienu Spānija un Portugāle). Musulmaņu ekspansija Rietumeiropā tika apturēta tieši simt gadus pēc Muhameda nāves, 732. gadā, kad franku pilskungs Kārlis Martels (ķeizara Kārļa Lielā vectēvs) kaujā pie Puatjē²¹ satrieca Andalūzijas musulmaņu vietvalža Abdurrahmana ibn Abdallāha Al-Gafikī armiju. Pateicoties Kārļa Martela drosmei un ģēnijam, tika izglābta Eiropas civilizācija. Pateicoties viņam, joprojām pastāv Rietumu tiesības, un autors šobrīd var rakstīt šo rakstu, jo ir ar ko salīdzināt šariāta tiesības...

1.2. Musulmaņi - "labākā no tautām"

[16] Korāns saka musulmaņiem: "Jūs esat labākā no tautām, kas ir uzaudzīnāta cilvēces labā; jūs pavēlat darīt labo un aizliedzat ļauno, un ticat Dievam." (3:110).²² Gandrīz visi musulmaņi pieder pie viena no diviem lielajiem islāma novirzieniem: viņi ir vai nu **sunnīti**²³ (ap 90 % musulmaņu), vai **šīiti**²⁴ (apmēram 10 %). Šīitu islāms dominē Irānā, Irākā, Azerbaidžānā un Bahreinā, savukārt Libānā, Jemenā un Kuveitā ir lielas un nozīmīgas šīitu kopienas, kuru lielums ir tikai nedaudz mazāk par pusi no visiem iedzīvotājiem. Pārējā islāma pasaules daļā dominējošais ir sunnītu islāms.

[17] Bez sunnītiem un šīitiem pastāv vēl trešais īpatnējais islāma novirziens - **ibadīti** (mazāk par pusprocentu no musulmaņu kopskaita), kas ir dominējošā islāma forma Omānā un Zanzibāras salā. Tā kā musulmaņu absolūtais vairākums ir sunnīti, šis raksts attiecas galvenokārt uz viņiem, tomēr nepieciešamības gadījumā pieminot arī šīitiem raksturīgos tiesību institūtus.²⁵

[18] Sunnītu un šīitu nošķiršanās notika jau pirmajā islāma vēstures gadsimtā. Lai gan starp abiem šiem novirzieniem ir izveidojušās būtiskas teoloģiskas atšķirības, viņu sākotnējās šķelšanās iemesls bija ne tik daudz teoloģija, cik strīds par varas leģitimitāti. Sunnīti atzina (un vēl joprojām atzīst) par pravieša Muhameda likumīgajiem mantiniekiem t.s. Četrus Taisnīgos kalifus (*al-Ḥulafā'u r-Rāšidūn*): Abū Bakru (632-634), Umaru (634-644), Usmānu (644-656) un, visbeidzot, Muhameda brālēnu un znotu Alī (656-661). Savukārt šīiti uzskata, ka Muhameda pēctečiem bija obligāti jānāk no paša pravieša miesīgās ģimenes. Tādēļ viņi par likumīgo mantinieku atzīst tikai Alī, bet trīs iepriekšējos un visus turpmākos kalifus uzskata par uzurpatoriem. Sunnītu kalifu vietā šīiti atzīst par saviem īstajiem garīgajiem skolotājiem Alī un Muhameda meitas Fātimas leļupējos pēcnācējus taisnā līnijā, kurus sauc par **imāmiem** (burtiski - "vadoņiem"). Šīiti iedalās **divpadsmītniekos** (imāmītos), **septiņniekos** (ismailītos) un **pieciniekos** (zaidītos), - atkarībā no tā, cik daudzus Muhameda pēcnācējus konkrētais novirziens atzīst par vēsturiskajiem imāmiem. Jāpiebilst, ka tikai šīitiem ir hierarhiska garīdzniecība, kuru vismaz nosacīti var salīdzināt ar atsevišķu kristiešu konfesiju garīdzniecību; sunnītiem tādas nav.²⁶

[19] Bet kurš vispār ir tiesīgs saukties par musulmani? Lai atbildētu uz šo jautājumu, vispirms jāpasaka, ka musulmaņi uzskata savu ticību par sākotnējo, tīro cilvēces reliģiju, kuru pieņēma jau pirmais cilvēks Ādams. Laika gaitā šī reliģija tika sagrozīta un izkropļota; zemes virsū iestājās tumsonības laikmets (*jāhilīya*), un tāpēc Dievs sūtīja daudzus praviešus (*nabī*, dsk. "anbiyā"), lai tie aicinātu cilvēkus atpakaļ uz

pareizā ceļa un brīdinātu par Dieva dusmām. Daži no praviešiem bija arī ziņneši (*rasūl*), t.i., caur viņiem tika dotas jaunas Dieva vārda atklāsmes. Pēdējais pravietis un ziņnesis bija Muhameds, kurš atklāja Dieva vārdu visā pilnībā (Korānu). Islāms māca, ka Ādams, Ābrahāms, Mozus, Dāvids, Jēzus u.c. faktiski piekopa to pašu tīro monoteismu kā Muhameds.²⁷ Senos pirmsislāma monoteistus musulmaņi sauc par hanīfiem (*hanīf*, dsk. *ḥunafā'*).

[20] Līdz ar to musulmanis (*muslim*) principā ir jebkurš cilvēks, kurš atzīst islāma ticības apliecību: "Nav Dieva, kā tikai Dievs, un Muhameds ir viņa pravietis." Šī apliecība (*aš-Šahāda*) sastāv no divām daļām:

1) Dieva vienīguma apliecības (*tawhīd*), kas aizliedz divus, no islāma viedokļa, visneģēlīgākos grēkus: daudzdievību (*širk*, burtiski - "piesaistīšana", t.i., citu pielūgsmes objektu piesaistīšana Dievam) un bezdievību (*kufīr*);

2) Muhameda pravietības apliecības (*nabuwat*), kas nozīmē caur Muhamedu doto atklāsmju atzīšanu par Dieva vārdu.

[21] Katra musulmaņa individuālie pienākumi ir formulēti ļoti īsā un skaidrā veidā. Sunnīti sauc tos par **pieciem islāma pīlāriem** ("*arkān al-'islām*"), un tie ir:

1) jau minētās **ticības apliecības** (*aš-Šahāda*) atzīšana;

2) **lūgšana** (*s^ḥalāt*), skaitot noteiktus lūgšanu tekstus noteiktos laikos piecreiz diennaktī;

3) ikgadējā **nodeva** (*zakāt*), maksājot 2,5 % no sava ienākuma par labu nabadzīgajiem musulmaņiem;

4) **gavēnis** (*s^ḥawm*) ramadāna mēnesī, atturoties no ēšanas, dzeršanas un dažām citām darbībām gaišajā diennakts laikā;

5) **svētceļojums uz Meku** (*ḥajj*) vismaz reizi mūžā, ja vien veselības un naudas stāvoklis to ļauj.²⁸

1.3. Neticīgie - "vissliktākie no radījumiem"

[22] Tie, kas neatzīst islāma ticības apliecību, - piemēram, šā raksta autors - ir neticīgie jeb **kāfiri** (*kāfir*, dsk. *kuffār*, burtiski "apsedzējs" jeb "apslēpējs"). Tikt nosauktam par kāfīru ir vissmagākais apvainojums musulmanim; pats Muhameds reiz teica: "Kurš apsūdz ticīgu [musulmani] neticībā, dara tāpat, kā viņu noslepkavodams."²⁹ Korāns saka, ka musulmaņi ir "bargi pret neticīgajiem, bet žēlastības pilni viens pret otru" (48:29).

[23] Visi kāfiri tomēr nav vienādi. Viņi iedalās divās grupās:

1) pagāni jeb politeisti (*mušrikūn*), kuriem tiek pielīdzināti arī bezdievji (ateisti);

2) "Grāmatas ļaudis" (*Ahl al-Kitāb*), proti, jūdi un kristieši. Korāns šajā kategorijā ierindo vēl arī trešo - tagad jau sen izzudušo sabiešu ticību. Šo monoteistisko reliģiju

sekotāji no islāma viedokļa bauda īpašu, labvēlīgāku attieksmi, jo viņi ir kādreiz saņēmuši autentiskas Dieva atklāsmes un joprojām tām seko - lai arī ja šīs atklāsmes ir nepilnīgas un laika gaitā nopietni sagrozītas. Pat ja "Grāmatas ļaudis" savas apmātības, spītības vai ļaunuma dēļ nav vēlējušies pieņemt Korānu kā Dieva atklāsmju galīgo un pilnīgo variantu, viņiem ir jāļauj ar dažiem nosacījumiem piekopt savu reliģiju. Laika gaitā "Grāmatas ļaudīm" tiesiskā ziņā tika pielīdzināti arī zoroastrieši.

[24] Jebkurā gadījumā, ja musulmaņi Korānā ir "labākā no tautām", tad kāfiri ir "vissliktākie no radījumiem": "Jo tie Grāmatas ļaužu starpā un pagānu starpā, kuri netic [Patiesībai], mājās elles ugunīs; viņi ir vissliktākie no radījumiem" (98:6). Vēl jo vairāk: šītu islāmā ir izplatīts uzskats, ka kāfirs savas neticības dēļ ir ontoloģiski nešķīsts (*najis*). Ajātolla Alī Sistānī, autoritatīvākais mūsdienu Irākas šītu garīdznieks, skaidro: "Sekojošas desmit lietas ir savā būtībā nešķīstas: 1) urīns, 2) fekālijas, 3) sperma, 4) līķis, 5) asinis, 6) suns, 7) cūka, 8) kāfirs, 9) alkoholiskie dzērieni, 10) tāda dzīvnieka sviedri, kurš pastāvīgi ēd nešķīstas lietas."³⁰ Krievu valodā rakstošais musulmaņu autors G. Kerimovs precizē: "Saskaņā ar šariātu, kāfirs (neticīgais), kurš tikko nomazgājies pirtī un apvilcis pilnīgi tīru veļu un virsdrēbes, vienalga paliek nešķīsts no garīgā viedokļa, jo viņš ir neticīgs. Bet, ja tas pats cilvēks pieņem islāmu, viņš kļūst šķīsts."³¹ Citviet tas pats autors uzsver: "[...] Islāms padarīja par vienu veselu [un] apvienoja priekšstatus par materiālo tīrību un higiēnu ar reliģisku šķīstā un nešķīstā jēdzienu [...]. Tādējādi pie nešķīstā tas pieskaita gan dzīvnieku izdalījumus, gan neticīgu cilvēku."³²

[25] Atkārtoti jāuzsver, ka iepriekš teiktais attiecas uz islāma mācību kā tādu, nevis uz katra konkrētā musulmaņa reālo attieksmi pret saviem nemusulmaņu kaimiņiem. Šī reālā attieksme var būt ļoti dažāda atkarībā no vēsturiskā laikposma, valsts vai reģiona, valdībā vai sabiedrībā dominējošajiem uzskatiem, konkrēto cilvēku izglītības līmeņa utt.³³

[26] Ja viens musulmanis nosauc otru musulmani par neticīgo, tad šāda darbība saucas par **takfīru** (*takfīr*); takfīrs oficiāla juridiska atzinuma jeb fatvas veidā principā ir salīdzināms ar izslēgšanu no baznīcas (ekskomunikāciju) kristiešu konfesijās.

[27] Kur atrodas robeža starp musulmani un kāfiru? 7. gadsimta haridžītu sekta (mūsdienu ibadītu novirziena priekšteči) uzskatīja, ka īsts musulmanis ir tikai īsteni ticīgais (*mu'min*), t.i., tāds, kurš patiešām ievēro praksē visus islāma priekšrakstus. Tomēr šī radikālā pieeja islāma pasaulē ir un paliek margināla, un pamatkritērijs personas atzīšanai par musulmani ir viņas pašidentifikācija: cilvēks ir musulmanis, ja viņš pats sevi par tādu atzīst (tas, protams, nozīmē arī islāma ticības apliecības atzīšanu). Arī pats Muhameds uzskatīja to par pietiekamu, sacīdams: "Ja cilvēks [kaujas laukā] uzbrūk kāfiram ar šķēpu, un viņa šķēps sasniedz [kāfira] rīkli, bet tas šajā brīdī pasaka: '*Nav Dieva, kā tikai Dievs*' - tad musulmanim savs šķēps ir nekavējoties jāatvelk."³⁴ Ciktāl musulmanis savā dzīvē ievēro islāma rituālos priekšrakstus, tas jau ir cits jautājums. 2004. gada novembrī Jordānijas galvaspilsētā Ammānā sapulcējušies redzamākie musulmaņu teologi no gandrīz visām islāma skolām un strāvojumiem parakstīja t.s. Ammānas deklarāciju, kurā puda saskaņotu izpratni par musulmaņa definīciju un par takfīra pieļaujamību.³⁵

Cilvēka, sabiedrības un publiskās varas pienākums ir pildīt Dieva gribu, lai izvairītos no Dieva soda šaisaulē un viņšaulē, lai saņemtu Dieva svētības un lai sasniegtu mūžīgo svētlaimi paradīzē. Citiem vārdiem sakot, cilvēkiem ir jāiet pa Dieva ierādīto ceļu, un šo ceļu sauc par šariātu. Šariāts ir definējams kā islāma dievišķās tiesības, kas sakņojas Dieva gribā. Tās var raksturot arī kā islāma reliģijas juridisko aspektu.

II. Kas ir šariāts

[28] Tālāk sekos īss šariāta tiesību raksturojums, lai lasītājam rastos vispārīgs priekšstats, ar ko šī tiesību sistēma atšķiras no mums visiem ierastajām Rietumu tiesībām. Pēc tam autors izskaidros, kas ir fikhs un idžtihāds un ar ko tie atšķiras no šariāta, kā arī atļauto un aizliegto darbību gradācijas.

2.1. Šariāta tiesību raksturojums

[29] Rietumos likums vienmēr ir bijis suverēna gribas izpausme. Sākotnēji suverēns bija monarhs (ķeizars, karalis, firsts utt.); vēlāk absolūtās monarhijas nomainīja demokrātiski režīmi, un par suverēnās varas nesēju kļuva tauta. **Islāmā savukārt leģitīmais likumdevējs ir nevis suverēns, bet Dievs.** Islāma apoloģēti vienmēr ir centušies uzsvērt, ka viņu reliģija atbrīvo cilvēkus no pakļautības laicīgiem tirāniem un liek viņiem savstarpējā vienlīdzībā un brālībā paklausīt tikai Dievam.

[30] Mūsdienu Rietumu tiesību sistēmu pamatā ir demokrātijas virsprincips, kuru Eiropas Savienības tiesas tiesnesis E. Levits definē šādi: "Tas nozīmē, ka jebkuram valsts lēmumam, sākot ar likumu, beidzot ar policista sastādītu protokolu par ātruma pārsniegšanu, jābūt demokrātiski leģitimētam, t.i., beigu beigās jāatbilst pilsoņu Satversmē noteiktā veidā (vēlēšanās un tautas nobalsošanās) paustajai gribai, kuru pēc tam konkretizē to ievēlētie deputāti un īsteno valdība ar tai padoto valsts pārvaldi. Šis princips prasa katra pilsoņa līdzdalību šīs gribas veidošanā."³⁶ Taču islāms neko tamlīdzīgu neatzīst. Kā skaidro Perpiņānas universitātes (Francija) profesors F.P. Blāns (F.P. Blanc): "Demokrātiskā ideja, saskaņā ar kuru skaitliskā vairākuma griba var veidot likumu, izpaužoties caur dažādiem nobalsošanas veidiem, nekad nav sasniegusi islāmu. Musulmaņu zemēs likums ir jāievēro tādēļ, ka tā ir varas griba, un šī griba atspoguļo vai iemieso Dieva gribu."³⁷

[31] Tātad cilvēka, sabiedrības un publiskās varas pienākums ir pildīt Dieva gribu, lai izvairītos no Dieva soda šaisaulē un viņšaulē, lai saņemtu Dieva svētības un lai sasniegtu mūžīgo svētlaimi paradīzē. Citiem vārdiem sakot, cilvēkiem ir jāiet pa Dieva ierādīto ceļu, un šo ceļu sauc par **šariātu** (*Šarī'a*, burtiski "taka"³⁸). Šariāts ir definējams kā **islāma dievišķās tiesības, kas sakņojas Dieva gribā**. Tās var raksturot arī kā islāma reliģijas juridisko aspektu.

[32] **Otrkārt**, Rietumu tiesībās vienmēr - lai gan ar dažādu intensitāti dažādos laikmetos - garīgā joma tika nošķirta no laicīgās. Islāms savukārt nekad nav pazinis evaņģēlisko virsprincipu "dot ķeizaram, kas ķeizaram pienākas, un Dievam, kas Dievam pienākas".³⁹ Līdz ar to šariāta tiesības ir universālas un vienādi stingri reglamentē pilnīgi visas dzīves jomas: gan lūgšanas un gavēšanas kārtību, gan rituālo apmazgāšanos pirms lūgšanas, gan laulību un ģimenes dzīvi, gan mantošanu, gan līgumu slēgšanu un kredītu atmaksu, gan noziedznieku sodīšanu, gan tiesas procesus,

gan kara uzsākšanu un vešanu, gan starptautiskās attiecības.⁴⁰ Vēl jo vairāk: šariātā nav skaidri novilkta robeža starp tiesībām un morāli; starp atbildību likuma priekšā un atbildību paša sirdsapziņas un Dieva priekšā; starp noziegumu un grēku. Īsi formulējot, **islāms sakausē reliģiju, morāli un tiesības vienā nedalāmā veselumā.**⁴¹ No tā izriet vēl viena svarīga atziņa: **islāmā nepastāv skaidra atšķirība starp juristu un teologu.**

[33] Treškārt, šariāta tiesības ir izteikti pozitīviskas. Jāsāk ar to, ka, atšķirībā no jūdaisma un kristietības, islāmā nav desmit Dieva baušļu ekvivalenta. Protams, gandrīz ikvienam no mūsu desmit baušļiem var atrast saturisku atbilstību kādā no Korāna sūrām (nodaļām), taču tie ir izkaisīti pa visu Korāna tekstu, nav savākti vienkopus, un - kas šajā gadījumā ir vissvarīgākais - tie nav formulēti kā universāli virsprincipi, bet gan kā parastas normas līdzās visām pārējām normām. Atšķirībā no mūsu tiesību tradīcijas šariātā būtu vērtīgi meklēt plašus un vispārējus tiesību virsprincipus, jo tur vienkārši tādu nav.⁴² Šariāts sastāv no Dieva formulētām, pietiekami precīzām normām, un, lai izspriestu konkrētu lietu, juristam gribot negribot ir jāaprobežojas ar šo normatīvo arsenālu. Nebūtu pareizi teikt, ka musulmaņu tiesībās nemaz nav tiesību principu - tie pastāv, taču tie drīzāk ir nevis *tiesību pamatprincipi* (mums ierastajā nozīmē), bet gan *normu interpretācijas palīgprincipi*, turklāt katrai islāma jurisprudences skolai tie ir savi (to autors aplūkos raksta pēdējā nodaļā).

2.2. Šariāts, fikhs un idžtihāds

[34] Vai "šariāts" un "musulmaņu tiesības" ir pilnīgi sinonīmi? Tas ir atkarīgs no tā, kā mēs saprotam šo pēdējo terminu. Principā "musulmaņu tiesību" jēdziens pēc tvēruma ir plašāks. Islāma zemju tiesību sistēmas veido ne tikai šariāts, bet arī citas tiesību normas, kas - no islāma viedokļa - neatspoguļo Dieva pavēles un nepamatojas uz tām; šeit noteikti ir jāmin paražu tiesības un laicīgā likumdevēja vai valdības pieņemtie normatīvie akti (*par to sk. tālāk*). Līdz ar to ir jārunā par šariāta īpatsvaru katras atsevišķas islāma valsts tiesību sistēmā, un šis īpatsvars ir katrai valstij īpatnējs. Dažas tiesību sistēmas pilnībā ir balstītas uz šariātu (Saūda Arābija, Irāna), citās pastāv jaukti šariāta un no Rietumiem aizgūto civilo tiesību režīmi (Maroka, Alžīrija). Ir valstis, kur šariātam ir atvēlēta tikai subsidiāra loma ģimenes tiesību jomā, bet pārējās jomās dominē laicīga tipa tiesības (Ēģipte, Sīrija). Citur šariāts darbojas jauktas tiesību sistēmas ietvaros, taču atkāpjās tradicionālo vietējo paražu priekšā (Indonēzija).

[35] Lai varētu pildīt normatīvo Dieva gribu, vispirms ir jānosaka tās saturs. Tiesiskās spriešanas procesu, ar kuru tiek noskaidrota Dieva griba, sauc par **fikhu** (*fiqh*, burtiski "izpratne"). Ir svarīgi ievērot jēdzienisko atšķirību starp fikhu un šariātu: šariāts ir tiesību normu kopums, bet fikham vislabāk atbilst termins "jurisprudence". Ja šariāts ir Dieva dots, tad fikhs ir cilvēku darbība, kas līdz ar to nav nedz dievišķa, nedz *a priori* nemaldīga. Cilvēku, kuram uz iegūtās izglītības pamata ir tiesības praktizēt fikhu - tātad, vienkārši sakot, musulmaņu juristu teologu - sauc par **fakīhu** (*faqīh*, dsk. *fuqahā'*). Fakīhs var darboties vai nu kā tiesnesis (*qāḍī*), vai kā **muftijs** (*muftī*), t.i., kvalificēts tiesību eksperts, kurš izdod autoritatīvus juridiskus atzinumus jeb **fatvas** (*fatwā*, dsk. *fatāwā*). Īpaši skolots un autoritatīvs fakīhs, kurš ir saņēmis no saviem amata brāļiem profesora diplomu jeb *licentia docendi* ('ijaza), saucas par **alimu jeb ulemu** (*ʿālim*, dsk. *ʿulamā'*).

[36] Fikha jēdziens ir jāatšķir arī no kāda cita svarīga jēdziena, proti, **idžtihāda** (*'ijtihād*). Šis vārds, kura sakne ir tā pati, kas vārdā "džihāds", burtiski nozīmē "piepūle". Ja fikhs ir vienkārši jurisprudences, tad idžtihāds ir normatīva darbība: tā ir tāda neatkarīga šariāta tiesību pirmavotu interpretācija, kas noved pie būtiski jaunas atvasinātas tiesību normas rašanās. Idžtihāda pretstats ir **taklīds** (*taqlīd*, burtiski "sekošana") - t.i., vienkārša jau pastāvošo normu un autoritatīvo juristu atziņu piemērošana.

[37] Jurists, kurš veic idžtihādu, ir **mudžtahīds** (*mujtahid*). Ja parasts fakīhs tikai piemēro tiesību normas, tad mudžtahīds pats tās arī rada; līdz ar to prasības šī statusa atzīšanai ir nesalīdzināmi augstākas. Mudžtahīdam ir jābūt musulmanim ar absolūti nevainojamu reputāciju, izcilām islāma avotu zināšanām un tikpat izcilām, pat ģeniālām, spriešanas spējām. Ir triju kategoriju mudžtahīdi:

1) tie, kas drīkst veikt "absolūtu" idžtihādu jebkurā šariāta tiesību jomā bez nepieciešamības atsaukties uz citām autoritātēm, izņemot Korānu un Sunnu (*'ijtihād fi š-Šar'*). Sunnīti atzīst par šādiem universāliem mudžtahīdiem tikai četrus lielo fikha skolu jeb madhābu dibinātājus (*sk. šī raksta pēdējo nodaļu*);

2) tie, kas drīkst veikt "relatīvu" idžtihādu katras fikha skolas ietvaros, pamatojoties uz skolas dibinātāja formulētajām normām (*'ijtihād fi l-madhāb*);

3) tie, kas drīkst veikt "ierobežotu" idžtihādu kādā konkrētā jautājumā, sekojot divu iepriekšējo kategoriju mudžtahīdu atziņām un aizpildot viņu atstātos robus (*'ijtihād fi l-masā'il*).⁴³

[38] Sunnītu absolūtais vairākums atzīst, ka **10. gadsimta pirmajā pusē** (tātad apmēram 300 gadus pēc Muhameda nāves) mudžtahīdu centieni bija sasnieguši savu galamērķi: bija izsmēloši izanalizēts visu šariāta normu saturs, apzināti visi iespējamie faktiskie sastāvi un normu subsumpcijas teorētiskie modeļi. Līdz ar to atvasināto tiesību normu veidošanas iespējas bija izsmeltas un notika **"idžtihāda vārta slēgšana"** (*al-'insidād bāb al-'ijtihād*). Vācu izcelsmes britu islamologs J. Šahs (*J. Schacht*) raksta: "Tādējādi pakāpeniski radās konsenss par to, ka no šī brīža neviens vairs netiks uzskatīts par pietiekami kvalificētu neatkarīgai spriešanai reliģisko tiesību jomā un ka visai turpmākajai darbībai būs jāaprobežojas ar vienreiz un uz visiem laikiem nostiprinātas mācības izskaidrošanu, piemērošanu un - lielākais, ko var atļauties - interpretāciju".⁴⁴ Daži autori atzīst, ka vēl divus gadsimtus pēc tam tika pieļauts ierobežotais (trešās kategorijas) idžtihāds, bet ap divpadsmitā gadsimta vidu arī tas tika izbeigts.⁴⁵ Kopš tā laika mudžtahīdu vairs nav, ir iespējams tikai taklīds, un visiem fakīhiem līdz pat mūsu dienām ir jāaprobežojas ar pieticīgo

Islāma zemju tiesību sistēmas veido ne tikai šariāts, bet arī citas tiesību normas, kas - no islāma viedokļa - neatspoguļo Dieva pavēles un nepamatojas uz tām. Šeit noteikti ir jāmin paražu tiesības un laicīgā likumdevēja vai valdības pieņemtie normatīvie akti. Līdz ar to ir jārunā par šariāta īpatsvaru katras atsevišķas islāma valsts tiesību sistēmā, un šis īpatsvars ir katrai valstij atšķirīgs.

postglosatoru jeb **mukallīdu** (*muqallīd*, burtiski "sekotājs") lomu.

[39] Iepriekš teiktais attiecas uz sunnītu vairākumu. Savukārt šiiti un sunnītu mazākums neatzīst un nekad nav atzinuši idžtihāda vārtu slēgšanu. Viņuprāt, nav nekāda pamata uzskatīt jaunu normu radīšanas iespēju par izsmeltu, un mudžtahīdi pastāv līdz mūsu dienām. Ievērojamākie šiītu mudžtahīdi ir augstākie garīdznieki (**ajātollas**), kuri ir apveltīti ar **mardžas** (*marja*⁶) titulu. Pēdējo gadu desmitu laikā idžtihāda vārtu slēgšanu aktīvi apstrīd arī daudzi musulmaņu autori, kuri pieder pie "reformistu" spārna; viņu acīs atjaunots un moderns idžtihāds ir vienīgā iespēja tikt vaļā no fundamentāliskas islāma tekstu interpretācijas.⁴⁶

2.3. Atļautais un aizliegtais

[40] Viena no islāma (un tātad arī šariāta) īpatnībām ir ļoti skaidra bināra ētiskuma un tiesiskuma gradācija (*aḥkam*).⁴⁷ Visi iespējamie cilvēka darbības modeļi vispirms iedalās **atļautajos** (*ḥalāl*) un **aizliegtajos** (*ḥarām*). Pie aizliegtām darbībām pieder, piemēram, nešķīstu lietu (cūkgaļa, vīns) lietošana uzturā, laulības pārkāpšana, augļošana vai politeisma (daudzdievības) piekopšana. Atļautās darbības savukārt iedalās šādi:

1) obligātās (*fard*⁶). Obligāta darbība var būt vai nu katra musulmaņa personisks pienākums (*fard*⁶ *al-ʿayn*), piemēram, piecu islāma pīlāru ievērošana, vai arī visas ummas kolektīvs pienākums (*fard*⁶ *al-kifāya*), piemēram, džihāds;⁴⁸

2) ieteicamās (*muṣtaḥabb*), piemēram, miera novēlēšana citam musulmanim vai svētceļojums uz Meku ārpus svētā ramadāna mēneša;

3) neitrālās (*mubaḥ*);

4) nevēlamās (*makrūh*), piemēram, mošejas izmantošana laicīgiem pasākumiem vai izklaidība lūgšanas laikā. Nevēlama darbība tomēr paliek atļauta; tā pati par sevi nav grēks un neizsauc Dieva sodu, taču var novest pie konkrētajam cilvēkam dotās Dieva svētības samazināšanās.

[41] Vai visas aizliegtās darbības ir arī krimināli sodāmi nodarījumi? Nē, jo tas ir atkarīgs no konkrētā nodarījuma veida. No musulmaņu krimināltiesību viedokļa visas aizliegtās darbības var iedalīt trijās lielās kategorijās:

1) noziegumi, kuriem sankcijas šariātā ir noteicis tieši pats Dievs. Tie ir **šariāta sodi** (*ḥadd*, dsk. *ḥudūd*, burtiski "robežas"). Pie šīs kategorijas pieder seši noziegumi, proti:

- zādzība vai laupīšana bez nonāvēšanas (sods: plaukstas un, recidīva gadījumā, pēdas nociršana);

- laupīšana ar nonāvēšanu (sods: galvas nociršana vai piesišana krustā);

- ārlaulības dzimumsakari (sods: nomētāšana ar akmeņiem vai 100 pātagas sitieni, atkarībā no tā, vai vainīgie ir pilngadīgi precēti musulmaņi, vai ne);

- nepatiesa apsūdzība ārlaulības dzimumsakaros (sods: 80 pātagas sitieni);

- alkohola lietošana (sods: 80 pātagas sitieni);

- atkrišana no islāma ticības, Dieva vai pravieša Muhameda zaimošana (sods: nāvessods, parasti -nocērtot galvu);

2) noziedzīgi nodarījumi, kuriem tikai dispozīcija ir tieši definēta šariātā vai no tā netieši izriet. Savukārt sankcijas noteikšanu Dievs ir deleģējis cilvēkiem, proti, leģitīmās musulmaņu varas pārstāvjiem. Sankcija var izpausties trejādi: kā talions jeb samērīga atreibība (*qis^{ās}*), mantisks atlīdzinājums cietušajam vai viņa tuviniekiem (*diyya*) vai soda noteikšana pēc tiesas ieskata (*ta^zīr*);

3) jebkura cita darbība, kas nav tieši atļauta šariātā un kuru publiskā vara var pēc savas ieskata aizliegt, pasludināt par noziedzīgu un noteikt attiecīgo sodu.⁴⁹

III. Musulmaņu tiesību avoti

[42] Tam, ko mēs Rietumos saucam par tiesību avotiem, musulmaņu tiesībās atbilst jēdziens "*us^{ūl al-fiqh}*" (burtiski - "fikha saknes"). Sunnītu islāms atzīst četras šādas "saknes". Divi pirmie ir šariāta pamatavoti, proti, **Korāns** (Svētie raksti) un **Sunna** (pravieša Tradīcija). Divi pārējie ir papildavoti jeb atvasinātie avoti, un tie ir **idžma** (konsenss) un **kijāss** (analogija). Bez šīm četrām fundamentālajām "saknēm" pastāv arī citi musulmaņu tiesību avoti, kas nepieder pie šariāta vārda tiešajā nozīmē. Aplūkosim tos visus pēc kārtas.

3.1. Korāns

[43] Tāpat kā Latvijas tiesību sistēmas pamatlikums ir Satversme, šariāta tiesību sistēmas pamatlikums ir musulmaņu Svētie raksti - **Korāns** (*al-Qur'ān*, burtiski "lasījums" vai "deklamēšana"). Vispirms aplūkosim to no formāla viedokļa. Korānā ir apkopotas atklāsmes, kuras, saskaņā ar islāma mācību, pravietis Muhameds saņēma no Dieva. Apjoma ziņā Korāns ir nedaudz mazāks par Jauno Derību. Tas sastāv no 114 nodaļām jeb **sūrām** (*sūra*, dsk. *sūrāt*), kas savukārt iedalās pantos jeb **ajātos** (*āya*, dsk. *āyāt*, burtiski "zīmes"). Katrai sūrai bez kārtas numura ir arī nosaukums (piemēram, *al-Baqara* - "Govs", *al-Layl* - "Nakts", *Maryam* - "Marija", *al-Anfāl* - "Kara laupījums" u.tml.) Sūru garums ir ļoti dažāds: garākā sūra ir otrā (jau minētā *al-Baqara*) ar 286 pantiem, bet īsākā - simt astotā (*al-Kaw^{ṭar}* jeb "Pārpilnība"), kurā ir tikai trīs panti.⁵⁰ Sūras ir izvietotas nevis hronoloģiskā kārtībā vai pēc satura, bet gan dilstošā secībā pēc garuma, t.i., no garākās uz īsāko.⁵¹ Pirmā sūra (*al-Fātiha* jeb "Tā, kas atklāj") ir izņēmums: tajā ir tikai septiņi panti, un pēc satura tā ir īsa lūgšana.

[44] Mums vārdkopas "Svētie raksti" vai "Dieva vārds" ierasti asociējas ar Bībeli, t.i., ar Veco un Jauno Derību. Taču īstenībā starp Bībeli un Korānu pastāv milzīgas atšķirības, kuras var apkopot vismaz trijos punktos.

[45] Pirmkārt, kad musulmanis saka "**Korāns ir Dieva vārds**", viņš ar to saprot nebūt ne to pašu, ko kristietis vai jūds, sacīdams: "**Bībele (vai, resp., Torā) ir Dieva vārds**." Jūdi un kristieši uzskata savus Svētos Rakstus par neapšaubāmi Dieva iedvesmotiem, taču konkrētu cilvēku radītiem tekstiem. Daudzu Vecās Derības grāmatu un gandrīz visu Jaunās Derības grāmatu nosaukumos ir tieši norādīti autoru

vārds.⁵² Līdz ar to Bībelē Dieva atklāsme iet cauri katra konkrētā autora personības šķautnēm, ko pat paviršs lasītājs nevar nepamanīt.

[46] Korāns musulmaņu skatījumā ir pavisam kas cits: tas ir Dieva vārds šā vārda vistiešākā un burtiskā nozīmē.⁵³ Debesīs kopā ar Dievu pirms visiem laikiem pastāv Mūžīgā Grāmata (*'Umm al-Kitāb*), kas nav radīta, bet drīzāk izceļas no Dieva (līdzīgi tam kā kristietībā Dievs Tēvs pirms visiem mūžiem dzemdina Dēlu). Korāns ir šīs Mūžīgās Grāmatas pilnīgs un galīgs atspoguļojums materiālajā pasaulē. Viduslaikos ietekmīgā mutazilītu skola (*al-Mu'tazila*) gan mācīja, ka Korāns esot radīts līdzīgi visām pārējām redzamajām lietām, taču šī skola cieta neveiksmi, tika marginalizēta un pasludināta par ķecerīgu. Līdz ar to ortodoksālajā islāmā ir stingri iesakņojusies vienprātība par to, ka Korāns nav radīts.⁵⁴ Mūžīgās Grāmatas tekstu Dievs ar erceņģeļa Gabriēla starpniecību vārdu pa vārdam ielika Muhameda mutē; Muhameds, analfabēts būdams, diktēja to tālāk saviem sekotājiem, kuri to pierakstīja vai iegaumēja. Tātad Muhameds islāmā nemaz netiek atzīts par Korāna autoru. Ja lietojam no skolas laikiem aizgūtu terminoloģiju, tad **Bībeles grāmatas ir iedvesmoti domraksti, bet Korāns ir diktāts.**

[47] Musulmaņu skatījumā Mūžīgā Grāmata tika vispirms daļēji atklāta jūdiem un kristiešiem, - kā Tora (*Tawrat*), Psalmi (*Zabūr*) un Evaņģēlijs (*Injīl*). Šīs svētās grāmatas saturēja nepilnīgu Dieva vārda izklāstu un laika gaitā tika stipri sagrozītas. Savukārt Korāns ir pilnīga, perfekta, nesagrozīta un galīga Dieva vārda versija: "Mēs [t.i., Dievs] šajā Grāmatā neesam neko palaiduši garām" (6:38); "Mēs atklājam tev šo Grāmatu, kas izskaidro visas lietas, un ir ceļvedis, žēlastība un labā vēsts tiem, kas pakļaujas" (16:89).

[48] Muhameda nāves brīdī Korāns atsevišķa sējuma veidā vēl nemaz nepastāvēja: tas atsevišķu sūru un pantu veidā bija izkaisīts dažādos dokumentos un dažādu teicēju atmiņā. Taču cilvēka dzīvība ir nenoturīgāka par rakstiem, un šādas "staigājošās bibliotēkas" drīz vien sāka vienkārši mirt vai iet bojā neskaitāmajos karos un kaujās. Lai novērstu turpmāko sūru zudumu, pirmais Taisnīgais kalifs Abū Bakrs pavēlēja sameklēt visus autentiskos sūru pierakstus un visus dzīvos Korāna teicējus, lai kodificētu Svētos Rakstus vienā grāmatā. Otrā kalifa, Umara, valdīšanas laikā tika radīts vienots Korāna sējums, bet trešais kalifs, Usmāns, apstiprināja tā galīgo redakciju.⁵⁵

[49] **Otrkārt**, ja jau Korāns ir burtisks diktāts, tad, loģiski, tā vienīgais autentiskais teksts ir tajā valodā, kurā tas tika nodiktēts, t.i., arābiski (precīzāk - kuraišu dialektā). Pats Korāns vairākkārt precizē, ka tas tika atklāts Muhamedam "skaidrā arābu valodā" (26:195, 41:44, 42:7). Un, tā kā jebkura tulkojuma gaitā oriģinālteksta smalkākās nianse neizbēgami zūd - it sevišķi tik krāšņas un poētiskas valodas gadījumā, kāda ir arābu valoda, - tad Korāna tulkojums citā valodā nemaz netiek atzīts par īstu Korānu, bet gan tikai par tā "jēgas atstāstījumu". Tādēļ šariāta normas par Korāna sējuma godināšanu (kurš un kādos apstākļos drīkst tam pieskarties, kā tas glabājams u.tml.) attiecas tikai uz arābu oriģinālversiju, nevis uz tulkojumiem. Starp citu, Korāna tulkojumu lasītāji bieži sūdzas, ka to teksts esot daudzviet haotisks, samudžināts un grūti lasāms. Iespējams, ka tā tas arī ir - taču tikai tulkojumos. Korāna arābu oriģināls ir ritmiskas atskaņu vārsmas, kas atstāj uz daudziem klausītājiem aizraujošu un magnetizējošu iespaidu.

[50] Treškārt, redzamākā Korāna atšķirība no Bībeles ir **skaidra vēsturiska konteksta trūkums**. Vecās un Jaunās Derības atklāsmes ir lielākoties **laicīgas un lineāras**: tās ir ievērtas vēstures pavedienā un atbilst noteiktiem secīgiem vēsturiskiem notikumiem, sākot ar pasaules radīšanu (piemēram, bēgšana no Ēģiptes, Kānaānas zemes iekarošana, Dāvida un Zālamana valdīšana, Babilonas gūsts, Kristus dzīve, agrīnās kristiešu Baznīcas veidošanās). Korānā nekā tamlīdzīga nav; tā sūras ir **ārpuslaicīgas** un vairāk atgādina vienā krājumā apkopotus sprediķus par dažādām tēmām. Daudzas Korāna sūras patiešām satur atsauces un mājienu uz Vecās un Jaunās Derības stāstiem un personāžiem, taču tās nav secīgas laika ziņā, un lielāko daļu no tām nemaz nevar izprast, iepriekš nezinot Vecās un Jaunās Derības stāstus.⁵⁶ Var teikt, ka Korāns it kā vērsas pie jau zinošas, informētas auditorijas. Piemēram, ceturtā sūra satur šādu pantu: "Jo, raugi, Mēs [Dievs] esam sūtījuši tev iedvesmu, tāpat kā Mēs iedvesmojām Noāsu un praviešus, kas nāca pēc viņa; kā mēs iedvesmojām Ābrahāmu, Ismaēlu, Īzāku, Jēkabu un [viņa] ciltis, un Jēzu, Ījabu, Jonāsu, Āronu un Zālamānu; un kā Dāvidam Mēs dāvājām Psalmus" (4:163). Šo pantu pilnībā var saprast tikai tas, kurš zina, ar ko tad īsti ir ievērojama katra no tajā uzskaitītajām personām, jo no paša Korāna to nav iespējams pilnībā uzzināt.

[51] Bet kāda tam visam ir nozīme no juridiskā viedokļa? Milzīga. Sāksim ar to, ka islāmā nekad nav pastāvējusi tik bagāta un krāšņa Svēto Rakstu hermeneitikas tradīcija, kāda pastāv jūdaismā un kristietībā. Šādas hermeneitikas pirmais un sākotnējais mērķis ir saprast, kas Bībelē ir no Dieva un kas - no konkrētā autora; kas ir mūžīgs un ārpuslaicīgs un kas - vēsturiski un kulturāli nosacīts. Citiem vārdiem sakot, atšķirt **deskriptīvos** (aprakstošos) fragmentus no **preskriptīvajiem** (pavēlošajiem). Bet Korāns, kā mēs tikko redzējām, no pirmā līdz pēdējam burtam nāk no Dieva, un, ja pats Dievs kaut ko saka vai pavēl, tad tā tam arī jābūt. Katrs Korāna pants tiek uzskatīts par tiešu Dieva paziņojumu cilvēkiem (*ḥitāb*). Tas satur Dieva rīkojumu (*taklif*), kas savukārt var būt vai nu pavēlošs (*'amr*), vai aizliedzošs (*nahy*). Tātad **teorētiski viss Korāns ir preskriptīvs**.

[52] Praksē tomēr viss ir niansētāk, jo visi Korāna panti pēc formas un satura nav vienādi. Tie parasti tiek klasificēti pēc diviem kritērijiem. No satura un literārā žanra viedokļa Korāna pantus (precīzāk sakot, to grupas) var iedalīt līdzībās (*maṭal*), sakāmvārdos (*qawl*) un sprediķos (*qasm*). Savukārt pēc saprotamības tie iedalās divās kategorijās: skaidrajos (*muḥkamāt*) un neviennozīmīgajos (*mutašabīhāt*). Juridiska nozīme var būt tikai skaidram sprediķa pantam, un tādēļ tikai kādi 600 panti - tātad apmēram viena desmitā daļa no visa Korāna - ir atzīstami par tiesību normām vārda tiešajā nozīmē.

[53] Šeit uzreiz rodas viena nopietna problēma: ja viss Korāns no sākuma līdz beigām ir tiešs un burtisks Dieva vārds, tad ko lai dara ar acīmredzamā savstarpējā pretrunā esošajiem pantiem, kādu Korānā ir pietiekami daudz? Kā lai rīkojas, ja viens pants vienā sūrā pavēl ticīgajiem vienu lietu, bet otrs pants citā sūrā - kaut ko pavisam pretēju? Šī problēma tiek atrisināta, piemērojot **nasha** jeb atcelšanas principu (*naṣḥ*, pilnā nosaukumā *an-nāsiḥ wa l-mansūḥ* - "atceļošais un atceļamais"). Būtībā tas nav nekas cits kā mums visiem labi zināmais *lex posterior derogat legi priori* princips: vēlāk atklātais Korāna pants kolīzijas gadījumā atceļ iepriekšējos, ar to pretrunā esošos pantus. Nasha pamatojums ir atrodams pašā Korānā: "Mēs [t.i., Dievs] neatceļam un nenododam aizmirstībai nevienu atklāsmi, neaizvietojojot to ar labāku vai tādu pašu. Vai tad tu nezini, ka Dievam ir vara pār visām lietām?" (2:106).⁵⁷

[54] Bet kā lai nosaka, kurš Korāna pants ir jaunāks un kurš - vecāks? Kā mēs tikko sapratām, Korāna sūras nav izvietotas hronoloģiskā secībā. Tomēr šī papildproblēma nemaz nav tik sarežģīta, kā tas varētu sākumā likties. **Pirmkārt**, visas sūras ir iedalāmas divās lielās grupās: Mekas sūras, kas tika atklātas Muhamedam pirms hidžras (t.i., pirms 622. gada), un Medinas sūras, kas tika atklātas pēc viņa pārceļšanās uz Medinu un līdz pat viņa nāvei. Mekas sūras ir īsākas, poētiskākas un miermīlīgākas, un tās ir lielākoties sagrupētas tuvāk Korāna beigām. Medinas sūras ir garākas, praktiskākas un kareivīgākas; tās atbilst laikposmam, kad Muhameds jau bija kļuvis par varenu soģi, likumdevēju un karavadoni. Kolīzijas gadījumā ar Mekas pantu par spēkā esošu ir atzīstams Medinas pants. **Otrkārt**, dažos gadījumos kādu konkrētu jautājumu reglamentējošie Korāna panti izkārtojas likumsakarīgā "ķēdē", kas norāda uz attiecīgo atklāsmju secīgu attīstību kādā noteiktā virzienā. **Treškārt**, lielu palīdzību konkrēto sūru un pantu relatīvajā datēšanā sniedz pravieša Muhameda Sunna (*sk. tālāk*).

[55] Aplūkosim divus ļoti uzskatāmus nasha piemērus. Viena no tām lietām, kuras pat viduvēji informēts musulmanis parasti zina par islāmu, ir **alkohola lietošanas aizliegums**. Pirmsislāma laikmeta arābi labprāt baudīja grādīgos dzērienus, un to aizliegums tika ieviests pakāpeniski, pamazām pieradinot tautu pie pilnīgas atturības; šis pakāpeniskums un secīgums ir atspoguļots dažādos Korāna pantos. Sākotnēji viņš, tāpat kā ēdiens, tika minēts ar labvēlību, kā Dieva dāvana (16:67). Nedaudz vēlāk musulmaņi tika brīdināti neierasties uz lūgšanu dzērumā (4:43). Vēl vēlāk alkohols tika salīdzināts ar azartspēlēm, jo "abos ir liels grēks un arī zināms derīgums, taču grēks no tiem ir lielāks nekā derīgums" (2:219). Un visbeidzot: "[..] Reibinošie dzērieni un azartspēles, un upurakmeņi, un zilējamās bultas ir negantība un sātana darbs; izvairieties no tiem, lai jums labi veiktos. Sātans to vien meklē, kā sēt nesaticību un naidu jūsu starpā ar reibinošiem dzērieniem un azartspēlēm, un novērst jūs no Dieva pieminēšanas un pielūgšanas [..]" (5:90-91). Katrs nākamais pants šajā virknē atceļ iepriekšējo, un tāpat galīgs juridisks spēks ir tikai pēdējam, visstingrākajam fragmentam. Otrais Taisnīgais kalīfs Umars noteica, ka alkohola lietošana ir sodāma ar 80 pātagas sitieniem - sankcija, kas principā ir spēkā līdz pat mūsu dienām.⁵⁸

[56] Otrs spilgts nasha piemērs ir redzams tajos pantos, kas runā par musulmaņu **attieksmi pret kāfiriem**. Daudzas Mekas sūras runā par iecietību un nepieciešamību ticīgajiem un neticīgajiem mierīgi sadzīvot savā starpā. Taču devītajā sūrā (*at-Tawba*, atklāta nu jau Medinā) mēs atrodam kaut ko pavisam citu. Piektais pants - slavenais "Zobena pants" (*āyat as-Sayf*) - saka: "Bet, kad svētītie mēneši būs pagājuši, tad nogalini pagānus visur, kur tu viņus atradīsi, un ņem viņus gūstā, un aplenc viņus, un uzglūni viņiem no visiem slēpņiem. Bet, ja viņi nožēlo grēkus, un skaita [musulmaņu] lūgšanas un maksā nabagu nodevu [zakāt], tad liec viņus mierā [..]" Šis pants ir īpaši ievērojams, jo tas atceļ praktiski visus miermīlīgos pantus par sadzīvošanu ar pagāniem: dažādi klasiskie Korāna komentētāji lēš anulēto pantu skaitu no 124 līdz pat 140.⁵⁹

[57] Tās pašas sūras 29. pants attiecas ne vairs uz pagāniem, bet uz jūdiem un kristiešiem: "Karo pret tiem Grāmatas ļaudīm, kas netic ne Dievam, ne Pastarajai dienai, nedz aizliedz to, ko aizliedz Dievs un viņa pravietis, nedz seko patiesajai ticībai, - līdz kamēr viņi padevībā maksās atpirkšanās galvasnaudu [jizya] un jutīsies pakļauti." Šis pants, kuram ir milzīga nozīme līdz pat mūsdienām, tādā pašā veidā

atceļ miermīlīgos, iecietīgos pantus par draudzēšanos ar nemusulmaņu monoteistiem.⁶⁰

[58] Kā redzams, daļa no 600 šauri normatīvajiem Korāna pantiem ir *mansūh* (atcelti caur nashu), padarot reāli piemērojamo tiesību normu skaitu vēl mazāku. Lai gan šīs normas aptver daudzas lielas tiesību nozares (krimināltiesības, ģimenes un mantojuma tiesības, sabiedriskās kārtības normas, starptautiskās tiesības, kara tiesības utt.), to acīmredzami ir par maz, lai izveidotu normālu, darbotiespējīgu tiesību sistēmu. Gadsimtiem ritot, prominenti islāma teologi ir sarakstījuši daudzus Korāna komentārus jeb **tafsīrus** (*tafsīr*); bet tiem - lai cik autoritatīvi tie nebūtu - ir drīzāk akadēmiskas eksegēzes, nevis īsta tiesību avota nozīme. Tādēļ ir nepieciešami arī citi avoti.

3.2. Sunna

[59] Ja Korāns ir tiešs, pilnīgs un perfekts Dieva vārds, tad tam, loģiski spriežot, būtu jābūt pašpietiekamam. Taču paradoksālā kārtā tas tā nav. Lai cik tas būtu perfekts, Korāns ir vienmēr lasāms kopsakarā ar otro šariāta pamatavotu, proti, pravieša Muhameda Tradīciju jeb Sunnu. Jāatzīst, ka islāmā pastāv arī t.s. korānistu kustība, kas uzskata Korānu par pašpietiekamu un noliedz Sunnas nepieciešamību, līdzīgi protestantiskajai "*sola Scriptura*"⁶¹ koncepcijai kristietībā. Taču šī kustība ir margināla, tā neatbilst musulmaņu vairākuma ieskatam, un tās pārstāvji tiek bieži apsūdzēti ķecerībā un vajāti.⁶²

[60] Vienkāršoti definējot, **Sunna** (*Sunna*, burtiski "ceļš") ir **Muhameda dzīves paraugs**: viss tas, ko Muhameds savas pravietības laikā ir darījis, teicis, atļāvis, aizliedzis u.tml. Lai saprastu Sunnas nozīmi, ir jāsaprot, ko tad īsti musulmaņiem nozīmē viņu pravieša persona. No vienas puses, Korāns vairākkārt uzsver, ka Muhameds ir parasts mirstīgs cilvēks un ka viņā nav nekā dievišķa vai pārdabiska. No otras puses, Muhameds ir nevis vienkārši Dieva pravietis (*nabī*) un ziņnesis (*rasūl*), bet gan "Praviešu zīmogs" (*Ḥātam al-'Anbiyā'*), t.i., garās praviešu un ziņnešu ķēdes pēdējais un beidzamais posms, caur kuru ir dots Dieva atklāsmju galīgais variants. Vēl jo vairāk: islāma teoloģijā Muhameds tiek raksturots kā "Perfektais cilvēks" (*al-Insān al-Kāmil*), kuram Dievs bija devis **ismu** jeb nemaldīguma dāvanu (*ʿisʿma*), - t.i., brīvību no kļūdas, maldiem un grēka.⁶³ Neilgi pēc Muhameda nāves viņa pēctecis Abū Bakrs sacīja sprediķi, kurā pirmoreiz skaidri definēja ismu: "Dievs pacēla Muhamedu pāri visiem pārējiem cilvēkiem un pasargāja viņu no tikumiskām vājbām."⁶⁴ No tā loģiski izriet ārkārtīgi svarīga atziņa: **Muhameds islāmā tiek atzīts par visaugstāko morāles etalonu, un nav tādas neatkarīgas un objektīvas ētiskas mērauklas, ar kuru varētu savukārt novērtēt viņa rīcību.** Lieki piebilst, ka tieši šā iemesla dēļ nekāda pravieša kritika netiek pieļauta, it sevišķi jau no neticīgo kāfiru puses: daudzu musulmaņu reakcija pēc S. Rušdī Sātanisko vārsmu izdošanas, pēc pāvesta Benedikta XVI Rēgensburgas lekcijas, pēc Muhameda karikatūru publicēšanas Dānijā un Zviedrijā un pēc mūsu pašu profesora L. Taivāna intervijas žurnālā "Nedēļa"⁶⁵ to uzskatāmi parāda.

[61] Sunna ir leģitimēta pašā Korānā: "Patiesi, Dieva Ziņnesis ir lielisks piemērs ikvienam, kurš cer uz Dievu un Pastaro dienu, un kurš pastāvīgi atceras Dievu" (33:21). Atšķirībā no Korāna Sunna nav Dieva atklāsme, tomēr tā ir Dieva iedvesmota, un līdz ar to ticīgajiem saistoša. **Lai zinātu, kā tiesiski un tikumīgi**

rīkoties, musulmanim ir jāraugās, kā šādā vai līdzīgā situācijā rīkojās Muhameds.⁶⁶ Praviša rīcība varēja izpausties trejādi: kā runa (*takrīr*), darbība (*fi'l*) vai klusēšana (*sukūt*), t.i., klusējoša piekrišana citu cilvēku rīcībai viņa klātbūtnē. Islāma pirmajos gadsimtos musulmaņu tiesnešiem bieži vien nācās izskatīt visdažādākās lietas, kas neatbilda nevienam no Korāna normatīvajiem pantiem. Agri vai vēl atradās cilvēks, kurš sacīja tiesnesim, piemēram, tā: "Mans tēvs man stāstīja, ka bērnībā bija dzirdējis tādu un tādu godājamu cilvēku sakām, ka Praviētis viņa klātbūtnē līdzīgos apstākļos bija rīkojies tā un tā." Iegaumējot un vēlāk pierakstot šādu vēstījumu, radās Sunnas pamatvienība - **hadīts** (*ḥadīṭ*, dsk. *aḥādīṭ*, burtiski "stāstījums").

[62] Katrs hadīts sastāv no divām daļām, kas ir vienlīdz būtiskas to īstuma novērtēšanā. Šīs daļas ir:

1) **isnāds** (*isnād*) jeb informācijas nodošanas (*riwaya*) apraksts, kas atspoguļo secīgo stāstītāju ķēdi (*silsila*);

2) **matns** (*matn*) jeb paša stāstījuma saturs.⁶⁷

[63] Aplūkosim vienkāršu hadīta piemēru: "*Stāstīja Sahds ibn Abū Burda, kurš to uzzināja no sava tēva, bet tas - no vectēva*, ka Dieva praviētis [...] nosūtīja viņu un Muādu uz Jemenu, teikdams: "Esiet pacietīgi pret cilvēkiem, neesiet pārāk stingri, dodiet viņiem labo vēsti par Dieva labumiem šajā pasaulē un viņšaulē, un neradiet pret sevi nepatiku. Sadarbojieties un nešķelieties savā starpā!"⁶⁸ Kursīvā iezīmētais teksts ir isnāds, bet pārējā daļa - matns.

[64] Visi hadīti nebūt nav vienādi ticami un vērtīgi. To starpā pastāv trīsdalīga hierarhija, un katrs hadīts pieder pie vienas no trim kategorijām (turklāt arī katras kategorijas iekšienē pastāv sava īpaša hierarhija):

1) **autentiskie jeb nevainojamie** (*s^ḥahīḥ*). Tie ir hadīti, par kuru isnāda un matna īstumu nav nekādu šaubu. Isnāda ticamība balstās, pirmkārt, uz visu isnāda ķēdi veidojošo stāstītāju taisnīgumu jeb godaprātu (*ḥadīṭ*), jo cilvēks ar apšaubāmu reputāciju nav uzticības vērts, un, otrkārt, uz stāstītāju ķēdes nepārtrauktību (*muttas^ḥil*): katram nākamajam stāstītājam - vīrietim vai sievietei - tas bija tieši, nepastarpināti un mutiski jāuzzina no iepriekšējā. Daudzi autentiski hadīti ir dublēti, proti, dažādas, bet vienādi nevainojamas ķēdes divos vai vairākos hadītos noved pie būtībā vienāda vai ļoti līdzīga rezultāta; tas savukārt tikai pastiprina hadīta ticamību. Matna autentiskums savukārt nozīmē, ka hadīta saturs nav pretrunā nedz ar Korānu, nedz ar citiem, tikpat ticamiem vai vēl ticamākiem hadītiem;

2) **labie** (*ḥasan*), kurus dažreiz ir pagrūti atšķirt no autentiskajiem. "Labs" var būt, piemēram, satura ziņā pilnīgi izolēts hadīts, kuru neapstiprina (bet arī nenoliedz) neviens cits hadīts;

3) **vājie jeb apokrifiskie** (*d^ḥa^ḥīf*). Tie ir apšaubāmie hadīti, kuru isnādā vai matnā, vai abos ir saskatāms kaut kāds trūkums. Te var būt visdažādākās iespējas: vai nu hadīts ir vienkārši izdomāts, vai kāda tautas prātula vai sakāmvārds paaudžu laikā tika aplami piedēvēti Muhamedam, vai tamlīdzīgi.⁶⁹

[65] Daži hadīti ir t.s. **svētie hadīti** (*ahādīṭ qudsi'*): tie atspoguļo Muhameda vārdus, kas ir Dieva iedvesmoti, bet nav tiešs Dieva diktāts. Viduslaiku teologs Al-Džurdžānī definēja tos šādi: "Svētais hadīts pēc jēgas ir no visuvarenā Dieva, bet izteiksmes ziņā - no Dieva pravieša [...]. Tas ir tas, ko Dievs atklāsmē vai sapnī pateica Pravietim, un [Pravietis] pārstāstīja to saviem vārdiem. Tādēļ Korāns ir augstāks par to, jo tā ir ne tikai Dieva atklāsmē, bet arī Viņa tiešie vārdi."⁷⁰ No tā, ko jau esam aplūkojuši iepriekšējā apakšnodaļā, var secināt, ka tieši svētie hadīti (un nevis Korāns) šajā ziņā līdzinās Bībelei (kā to uztver jūdi un kristieši).

[66] Kopīgais hadītu skaits ir kolosāls, ņemot vērā to, ka runa ir par viena vienīga cilvēka dzīves gājumu: to ir apmēram 600 tūkstoši! Te gan vēlreiz jāatgādina, ka ļoti daudzi hadīti saturiski dublējas, t.i., dažādi isnādi noved pie būtībā vienāda matna. 9. gadsimtā pēc Kristus vairāki islāma teologi (galvenokārt persieši) veica iespaidīgu hadītu sistematizācijas darbu, kas noveda pie vairāku paralēlu **krājumu** publicēšanas.⁷¹ Visi sunnīti bez ierunām atzīst par tiesību avotiem sešus t.s. kanoniskos krājumus, un proti:

- a) *Ṣahīḥ al-Buḥārī*, kuru sastādīja Muhameds ibn Ismaīls Al-Buhārī (810-870);
- b) *Ṣahīḥ al-Muslim*, kuru sastādīja Muslims ibn Al-Hadžadžs (821-875);
- c) *Sunan as-Suğra* jeb *Sunan an-Nasā'ī*, kuru sastādīja Ahmads ibn Šuaibs An-Nasā'ī (829-915);
- d) *Sunan Abū Dāwūd*, kuru sastādīja Abū Daūds Sulaimāns As-Sidžistānī (817-888);
- e) *Jāmi' at-Tirmiḏī* jeb *Sunan at-Tirmiḏī*, kuru sastādīja Abū Īsa Muhameds At-Tirmidī (824-892);
- f) *Sunan ibn Māja*, kuru sastādīja Abū Abdallāhs Muhameds ibn Mādža (824-887).

[67] Šīti šīs grāmatas neatzīst, un viņiem ir savi īpaši hadītu krājumi. Šīti apšaubā daudzu sunnītu cienīto vēsturisko personāžu godaprātu, līdz ar to apšaubot arī viņu stāstījumu ticamību attiecīgo hadītu isnādos.⁷²

[68] Sunnītu hadītu krājumu starpā ir noteikta hierarhija. **Visaugstāk atrodas Buhārī un Muslima krājumi**, jo tajos ir iekļauti tikai un vienīgi autentiskie hadīti (*ṣahīḥ*); turklāt Buhārī krājumam ir augstāks spēks nekā Muslima krājumam.⁷³ Pirmajā ir iekļauti 7275, bet otrajā - 7190 hadīti. Ja neskaita pēc būtības dublētos jeb atkārtotos hadītus, tad hadītu kopskaits abos minētajos krājumos ir apmēram 7000. Pārējo četru krājumu autoritāte tiek lielākoties noteikta tādā secībā, kā norādīts iepriekš.

[69] Sunnas nozīmi daudzu islāma zemju tiesībpolitikā labi ilustrē šāds piemērs. Buhārī krājumā ir atrodami vairāki hadīti ar šādu saturu: "Aiša stāstīja, ka Pravietis apprecēja viņu, kad viņai bija seši gadi, un stājās ar viņu miesīgos sakaros, kad viņai bija deviņi, un pēc tam viņa palika ar viņu deviņus gadus [t.i., līdz pat viņa nāvei]."⁷⁴ Tieši tāpēc šariātā pieļautais minimālais sievietes laulības vecums ir ārkārtīgi zems: ja jau pravietis apprecēja deviņgadīgu meiteni, tad šāda rīcība nekādi nevar būt peļama! Un tieši tāpēc mazgadīgu meitenīšu izprecināšana daudzās islāma zemēs vēl joprojām ir endēmiska problēma.

[70] Diez vai būtu prātīgi šodien pārņemt Muhamedam šādu rīcību: viņš bija 7. gadsimta arābu virsaitis un rīkojās atbilstoši savas zemes un sava laikmeta paražām un ētiskajai paradigmai. Problemātiski ir tas, ka šis 7. gadsimta Arābijas pussalas uzvedības modelis tiek atzīts par universālu un visiem laikiem derīgu. Irānas garīgais vadītājs ajatolla Homeinī (kurš pats 28 gadu vecumā apprecēja desmitgadīgu līgavu⁷⁵) reiz sacīja ticīgajiem: "Svētīgs tas no jums, kura meita savas pirmās [mēnešreizi] asinis neieraudzīs tēva namā!"⁷⁶ Islāma valstu laicīgajiem likumdevējiem, kas vēlas aizsargāt šo bērnu tiesības, palielinot minimālo laulības vecumu, ir bieži jāstopas ar slēptu vai atklātu pretestību: šāds gājieni tiek uzskatīti par zaimojošu (jo aizskar pravieša piemiņu) un *a priori* nelegitīmu (jo ierobežo to, ko caur pravieša paraugu ir atļāvis Dievs). Piemēram, Irānas civilkodeksa 1210. pants nosaka, ka sievietei sasniedz pilngadību deviņu gadu vecumā, bet 1041. pants atļauj viņai pēc šā vecuma sasniegšanas doties laulībā (un ar aizbildņa atļauju pat vēl agrāk).⁷⁷ 2000. gadā Irānas parlaments šos pantus grozīja, palielinādams sieviešu minimālo laulības vecumu līdz četrpadsmit gadiem, taču jau nākamajā gadā Konstitūcijas Aizsardzības padome uzlika grozījumam veto, atzīstot to par neislāmisku.⁷⁸ 2010. gada nogalē Malaizijas tieslietu ministrs noraidīja ideju palielināt minimālo laulības vecumu meitenēm, paziņodams: "Ja reliģija to atļauj, tad mēs nevaram pieņemt likumus pret to."⁷⁹ Citās valstīs (piemēram, Nigērijā un Jemenā) daudzi vecāki vienkārši ignorē laicīgās varas noteiktos vecuma ierobežojumus, jo tie ir "pretēji islāmam" un tāpat, no viņu viedokļa raugoties, nav saistoši.

[71] Autors jau minēja paradoksālo atziņu, ka Korāns tiek atzīts par pilnīgu un vienlaikus būtībā nepilnīgu. To labi ilustrē fakts, ka atsevišķos izņēmuma gadījumos **Sunnai var būt augstāks juridisks spēks par pašu Korānu**. Nu jau vairākus gadus pasauli regulāri pāršalc ziņas par laulības pārkāpšanā apsūdzēto sieviešu nomētāšanu ar akmeņiem dažādās islāma zemēs, it sevišķi Irānā, Afganistānā un Nigērijā. Rietumu islāma apoloģēti dažreiz apgalvo, ka šī prakse nemaz neesot islāmiska, jo tai nav pamatojuma Korānā. Un, patiešām, Korāns paredz ko citu: "Kas attiecas uz vīrieti un sievieti - laulības pārkāpējiem, sodiet katru no viņiem ar simts pātagas cirtieniem. Un neļaujiet žēlumam pret viņiem atturēt jūs no paklausības Dievam, ja vien jūs ticat Dievam un Pastarajai dienai; un lai ticīgo pulks ir klāt par šī soda izpildes lieciniekiem" (24:2). Tātad Korāns paredz laulības pārkāpējiem tikai miesassodu, un nāvessods caur nomētāšanu ar akmeņiem (*rajm*) nav atrodams arī nevienā citā sūrā. No kurienes tas nāk?

[72] Lai atbildētu uz šo jautājumu, ir vēlreiz jāatgādina musulmaņu svēto rakstu tapšanas vēsture. Korāns sākotnēji pastāvēja atsevišķu izkaisītu sūru vai pat pantu veidā, no kuriem daudzi nemaz nebija pierakstīti, bet vienkārši palika dažādu teicēju atmiņā. Šiem teicējiem aizejot aizsaulē, sāka zust arī attiecīgās sūras, tādēļ trīs Taisnīgie kalifi veica kodifikācijas darbu, lai pasargātu Dieva vārdu no turpmākas izzušanas. Bet tas savukārt nozīmē, ka satura ziņā Korāns tomēr ir nepilnīgs, - jo tās sūras un panti, kurus nepaguva kodificēt, ir neglābjami zuduši. Pareizāk sakot, tie ir zuduši tikai tekstuāli: musulmaņu ummas atmiņā ir saglabājusies noturīga atziņa par to, ka Korānā kādreiz ir bijuši arī papildu panti, un viens no tiem (*'āyat ar-rajm*) pavēlēja nomētāt laulības pārkāpējus ar akmeņiem.⁸⁰ To apstiprina arī Otrais Taisnīgais kalifs Umars: "Stāstīja ibn Abbāss: Umars teica: "Es baidos, ka paies ilgāks laiks, un cilvēki teiks: "Mēs vairs neatrodam Svētajos rakstos pantus par nomētāšanu ar akmeņiem", un tādējādi viņi vairs nepildīs Dieva noteikto pienākumu. Es apstiprinu, ka ar [šo sodu] ir sodāms tas, kurš stājas neatļautos dzimumsakaros, ja

viņš jau ir precējies un ja viņa noziegums tiek pierādīts ar lieciniekiem, grūtniecību vai labprātīgu atzīšanos. Sufjāns piebilda: "Es šo stāstījumu iegaumēju tieši tādā veidā." Un Umars piebilda: "Patiešām, Dieva sūtnis piemēroja nāvessodu caur nomētāšanu ar akmeņiem, un mēs to darījām pēc viņa".⁸¹

3.3. Tiesību palīgavoti: idžma un kijāss

[73] Ja Korāns un Sunna nesatur tiešu norādi, kā atrisināt konkrēto situāciju, tad ir jāvēršas pie fikha palīgavotiem jeb atvasinātajiem avotiem. Pirmais no tiem ir **musulmaņu kopienas (ummas) konsenss jeb idžma** (*ijmā^s*). Autors jau minēja Muhamedam doto ismu jeb individuālo nemaldīguma dāvanu, taču līdzīga kolektīva privilēģija ir piešķirta arī visai ummai kopumā. Tā pamatojas gan Korānā, gan Sunnā. Korāns saka: "Ja kāds pretosies Dieva Ziņnesim pēc tam, kad viņam ir dota skaidra Dieva pavēle, *un iet pa citu ceļu, nekā ticīgo ceļš*, Mēs [t.i., Dievs] ļausim viņam iet pa izvēlēto ceļu un novedīsim viņu ellē. Cik drausmīgs galamērķis!" (4:115). Muhameds sacīja vēl skaidrāk: "Mana kopiena nekad nevienosies par kaut ko aplamu."⁸² Tātad, ja atsevišķi musulmaņi var noklist maldu un ķecerību neceļos, tad visa umma kopumā no tā ir pasargāta.⁸³

[74] Idžma tomēr nenozīmē nedz visu musulmaņu vienprātīgu piekrišanu visos laikmetos (kas nemaz nebūtu reāli iespējams), nedz pat konsensu fakīhu starpā (kas arī būtu visai nereāli). Runa ir tikai par **vienprātību atzīto mudžtahīdu starpā** (*ijmā^s al-mujtahidīn*), turklāt vienas un tās pašas mudžtahīdu paaudzes ietvaros. Nākamās paaudzes idžma var precizēt, grozīt vai pat atcelt iepriekšējās paaudzes idžmu.⁸⁴ Tā kā sunnītu vairākums uzskata idžtihāda vārtus par slēgtiem 10. gadsimtā, tad viņu skatījumā īstu mudžtahīdu kopš tā laika vairs nav. Līdz ar to idžma principā aprobežojas ar pirmo četru islāma gadsimtu autoru darbiem. Šītu viedokļi par idžmu ir daudzveidīgāki: vieni autori atzīst mudžtahīdu konsensu līdzīgi sunnītiem, jo viņu vienprātība paužot "apslēptā imāma" domas; citi uzskata par tiesību avotu tikai Muhameda miesīgo pēcteču pausto vienprātību u.tml.⁸⁵

[75] Ja atbilde nav rodama nedz šariāta pirmavotos, nedz mudžtahīdu vienprātībā, tad sunnītu juristam neatliek nekas cits kā vērsties pie pēdējās "fikha saknes", un proti, **analoģijas jeb kijāsa** (*qiyās^s*). No mums ierastās Rietumu tiesību terminoloģijas viedokļa tā ir tiesību tālākveidošanas metode, nevis "tiesību avots" vārda tiešajā nozīmē, - taču šariāta terminoloģija šādu dalījumu neievēro. Ja idžma, būdama tiesību palīgavots, tomēr pamatojas uz Dieva dotu kolektīvu privilēģiju un tātad ir Dieva netieši iedvesmota, tad kijāss ir tīri cilvēcisks process - un līdz ar to nav nemaldīgs un ir apstrīdams. Divu pirmo islāma gadsimtu teologi un juristi uzlūkoja analoģiju ja ne krasi naidīgi, tad vismaz ar lielām aizdomām, jo tā, viņuprāt, apšaubīja Korāna kā perfekta avota statusu. Pirmais, kurš sāka plaši pielietot kijāsu, bija 8. gadsimta mudžtahīds Abū Hanīfa, par kuru vēl būs runa šajā rakstā. Viņa piemēram sekoja arī citi sunnītu mudžtahīdi un fakīhi, taču piešķirot tam dažādu svaru savā tiesiskajā spriešanā.

[76] Kijāss var izpausties gan kā **likuma analoģija** (t.i., piemērojot tiesību normu ar to tieši neregulētam, bet līdzīgam faktiskajam sastāvam), gan arī kā **tiesību analoģija** (t.i., no dažādām normām izsecinot vispārēju tiesību principu, kurš attiecas gan uz normatīvi regulētajiem, gan neregulētajiem faktiskajiem sastāviem). Pastāv trīs kijāsa veidi: pēc cēloņa (*qiyās^s al-illa*), pēc vārdiskās nozīmes (*qiyās^s ad-dalāla*) un pēc

ārējās līdzības (*qiyās^s aš-šabah*). Divi pēdējie veidi ir atzīstami par margināliem, un daudzi juristi tos nemaz neatzīst. Vairumā gadījumu, runājot par kijāsu, ar to tiek domāts tieši *qiyās^s al-illa*.⁸⁶

[77] Lai piemērotu kijāsu, musulmaņu juristam ir, **pirmkārt**, jānoskaidro konkrētā faktiskā sastāva **illa** (*illa*), t.i., problemātiskā situācija, kas jāatrisina. **Otrkārt**, viņam ir jāatrod šariāta norma ar analogisku illu (šajā gadījumā "illa" saprotama kā normas *ratio legis*), kas arī tiek piemērota attiecīgajam faktiskajam sastāvam.⁸⁷ Tomēr pastāv trīs veidu normas, kas pēc analogijas nav piemērojamas, un tās ir:

- 1) normas, kas regulē rituāla rakstura iestādījumus (lūgšanu kārtība, rituālā apmazgāšanās pirms lūgšanas, gavēnis utt.);
- 2) normas, kas acīmredzami attiecas tikai uz Muhamedu;
- 3) normas, kurās paustā suverēnā Dieva griba nav pakļauta cilvēku izpratnei.

[78] Kijāss ir pakļauts arī vairākiem citiem ierobežojošiem nosacījumiem. Pēc analogijas drīkst piemērot tikai Korānā, Sunnā vai idžmā ietvertās normas, bet ne slēdzienus, kas paši radīti analogijas ceļā; kijāss no kijāsa nav pieļaujams. Analogija *contra legem* nav atļauta: kijāss nedrīkst novest pie rezultāta, kas ir pretrunā ar kādu pastāvošu normu vai kas aprobežo to ar papildu nosacījumiem.

[79] Kas attiecas uz šiītiem, tad viņi vispār neatzīst kijāsu par "fikha sakni", uzskatot to par aizliegtu paņēmienu. Tā vietā viņi atsaucas uz loģiku un dialektisko prātu (*aqal*).

3.4. Citi tiesību avoti

[80] Nobeigumā ir jāmin arī divi citi tiesību avoti, kas nepieder pie šariāta (jo nedz atspoguļo normatīvo Dieva gribu, nedz ir atvasināti no tās), tomēr ir pieskaitāmi pie musulmaņu tiesībām (jo darbojas tajā pašā tiesību sistēmā un lielākoties tiek piemēroti tajās pašās šariāta tiesās). To līdzāspastāvēšana un mijiedarbība ar šariātu ir īpašs, sarežģīts temats, kas turklāt ir atkarīgs no katras konkrētās valsts un sabiedrības.

[81] **Paražu tiesības** (*urf*), jeb, lietojot Dienvidaustrumāzijā, Vidusāzijā un Ziemeļkaukāzā pieņemto terminu, **adāts** (*āda*), ir dažādas vietējās paražas, kas attiecīgajām tautām ir saglabājušās no pirmsislāma laikiem. Teorētiski islāma juristu vairākums atzīst adātu par otršķirīgas nozīmes tiesību avotu, kuram ir jāsakān ar šariātu un jāaprobežojas ar tā pielāgošanu vietējiem apstākļiem.⁸⁸ Praksē tomēr ir pavisam citādi, jo dažviet (piemēram, Indonēzijā, Indijā, Ziemeļkaukāzā) paražu tiesībām ir ierādīta dominējošā vieta, pat atbīdot šariātu otrā plānā.⁸⁹ Tipiski, plaši pazīstami un dažādās valstīs izplatīti adāta institūti ir meitenīšu apgraizīšana (ģenitālā sakropļošana) un asinsatriebība. Neviena no šīm divām parādībām nav pamatota šariātā, daži musulmaņu teologi tās asi nosoda, un tomēr tās turpina pastāvēt. Pat Afganistānas talibi, kas lepojās ar stingru un nelokāmu šariāta ievērošanu, līdztekus tam piemēroja "Paštunvali" - paštunu tautas dzīvesziņu, kas ietvēra sevī gan ētiskas, gan tiesiskas dabas priekšrakstus.

[82] Lai cik plaši kijāss neizplestu šariāta normu tvērumu, tas tomēr ir un paliek nepietiekams, lai noregulētu pilnīgas visas cilvēka darbības jomas. Sabiedrības attīstība un zinātniski tehniskais progress pastāvīgi prasa jaunu, specifisku normu pieņemšanu, un šariāts tam acīmredzami netiek līdzī. Līdz ar to islāma valsts likumdevējam gribot negribot ir jāpieņem **rakstītie likumi un citi normatīvie akti** (*qanūn*⁹⁰), turklāt bez vajadzības katru reizi pamatot tos ar šariāta normām. Īpaši aktīvi šo normatīvo funkciju jau kopš viduslaikiem izmantoja Osmaņu impērijas sultāni, izdodot **firmānus**,⁹¹ arī citi musulmaņu valdnieki bija spiesti rīkoties tāpat. Mūsdienās vairākumā islāma zemju šo funkciju saskaņā ar katras attiecīgās valsts konstitūciju pilda vēlēti parlamenti un valdības. Jāatzīmē, ka tieši šie normatīvie akti ir tas kanāls, caur kuru Rietumu tiesību jēdzieni un principi var ieplūst islāma valsts tiesību sfērā.

IV. Piecas lielās fikha skolas (madhābi)

[83] Raksta nobeigumā jāmin piecas lielākās, šobrīd pastāvošās fikha skolas jeb madhābi (*maḏhab*, dsk. *maḏāhib*). Jāuzsver, ka islāma jurisprudences ir ļoti neviendabīga, un jau pirmajā islāma gadsimtā ievērojamāko mudžtahīdu starpā sāka parādīties būtiskas viedokļu atšķirības. Laika gaitā katra šāda mudžtahīda mācekļi un sekotāji izveidoja savu īpatnēju tiesību tradīciju, kas - ar nelieliem izņēmumiem - turpinās līdz pat mūsu dienām. Četras galvenās sunītu fikha skolas (Rietumu literatūrā tās dažreiz sauc arī par ritiem) ir **hanafītu**, **mālikītu**, **šāfiītu** un **hanbalītu** madhābi, savukārt, šiītu-divpadsmiņnieku novirzienam atbilst **džafarītu** madhābs. Pastāv arī dažas citas, mazākas skolas, kuru nozīme kopīgajā islāma pasaules mērogā ir niecīga, un tāpēc tās šajā rakstā netiks aplūkotas.⁹²

4.1. Vispārīgas piezīmes

[84] Pirms aplūkojam katru fikha skolu atsevišķi, ir nepieciešams pateikt dažus kopīgus ievadvārdus. Pirmkārt, katru madhābu ir dibinājis viens no pirmo islāma gadsimtu dižajiem imāmiem - mudžtahīdiem ar universālu kompetenci, kura vārdā madhābs arī ir nosaukts. Otrkārt, mūsdienās katra mošeja, katrs imāms un katrs muftijs pieder pie noteikta madhāba. Treškārt, no globāla viedokļa raugoties, madhābi ir sadalīti pēc reģionālā principa: katrā lielajā islāma pasaules reģionā dominē viens noteikts madhābs, bet attiecīgajā teritorijā parasti neliedz darboties arī citu madhābu mošejām. Ceturtkārt, visas fikha skolas tiek savstarpēji atzītas par leģitīmām, un viena madhāba musulmaņi (varbūt izņemot dažus ultraradikāļus un ekstrēmistus) neuzskata citu madhābu piekritējus par ķeceriem vai kāfīriem. Tur, kur paralēli darbojas divi vai vairāki madhābi - piemēram, musulmaņu imigrantu vidē Rietumu valstīs - piederība madhābam ir atkarīga no personiskās izvēles vai ģimenes tradīcijām. Šīti-divpadsmiņnieki gan praktiski vienmēr turas pie savas džafarītu skolas. Piektkārt, tā kā šariātā garīgais nav norobežots no laicīgā, katrs madhābs vienādi reglamentē šīs abas jomas: gan roku kustības un skatiena virzienu ikdienas lūgšanu laikā, gan rituāli šķīsto un nešķīsto lietu noteikšanu, gan lopu kaušanu, gan ģimenes, mantojuma, saistību, kara u.c. tiesību jomas, gan tiesību normu interpretācijas metodes.

[85] Lai pilnībā aprakstītu katru madhābu, būtu nepieciešami vairāki apjomīgi sējumi, tāpēc autors minēs tikai to svarīgākās iezīmes.

4.2. Hanafītu skola

[86] Hanafītu skolas dibinātājs ir imāms Abū Hanīfa Numāns ibn Tābits (699-767). Šī skola ir vissenākā, visliberālākā un skaitliski vislielākā no visiem četriem sunnītu madhābiem. Kādreiz tā bija gan Osmaņu impērijas, gan Indijas Mogolu impērijas oficiālā fikha skola, un ar to ir daļēji izskaidrojama tās izplatība. Ģeogrāfiski tā joprojām dominē Vidusāzijā, Indijā un blakus esošajās zemēs, Ķīnā, Turcijā, Balkānos, Pievolgā un Kaukāzā.

[87] Hanafīti saprot ar idžmu gan Muhameda tuvāko līdzgaitnieku (*s^ḥahābiyy*, dsk. *s^ḥahāba*), gan citu mudžtahīdu vienprātību, bet līdzās tai atsaucas arī uz atsevišķu līdzgaitnieku individuālajiem viedokļiem. Hanafīti plaši piemēro kijāsu jeb analogiju, tomēr tikai tad, ja atbildi nav iespējams atrast nedz trijās iepriekšējās "fikha saknēs", nedz arī kāda Muhameda līdzgaitnieka viedoklī. Šajā procesā tiek likts uzsvars uz loģiku, juristam pielietojot gan dedukcijas, gan indukcijas paņēmienus. Atšķirībā no trijiem pārējiem sunnītu madhābiem hanafīti pieļauj hipotētisku kāzusu uzstādīšanu fikha ietvaros, tādēļ viņus sauc arī par racionālistiem jeb Prāta ļaudīm (*'Ahl ar-ra'ī*). Abū Hanīfa bieži uzsvēra arī cilvēka personiskās brīvības nozīmi.⁹³

[88] Kijāsa ietvaros hanafītu juristi pielieto **istihsāna** jeb priekšrocības principu (*'istihsān*, no vārda *ḥasan* - "labs"). Tas nozīmē, ka no vairākām iespējamajām tiesību vai likuma analogijām priekšroka ir dodama nevis tai, kas ir formāli loģiski vispēcīgākā, bet tai, kas noved pie taisnīgāka un kopīgajam labumam atbilstošāka rezultāta (pat ja tā ir formāli vājāka). Piemēram, musulmanis aizmāršības dēļ paēd vai padzer gavēņa laikā. Vistuvāk šim faktiskajam sastāvam atrodas šariāta norma par tīšu gavēņa pārkāpšanu, saskaņā ar kuru šāda rīcība pārtrauc un sabojā visu gavēni. Formāli tā it kā būtu arī jāpiemēro, taču ar istihsāna palīdzību tiek atrasta kāda cita norma, kas regulē atšķirīgāku faktisko sastāvu, bet pēc būtības nosaka, ka aiz neuzmanības pieļauts rituālas darbības pārkāpums neanulē tās spēkā esamību. Tādējādi tiek sasniegts indivīdam labvēlīgāks rezultāts.⁹⁴

[89] Ja tiesisks risinājums nav atrodams šariātā, ir pieļaujama brīva un plaša atsaukšanās uz paražu tiesībām, kas tiek piemērotas līdzās šariātam un faktiski inkorporētas tajā pašā normu sistēmā.

[90] Hanafītu ģimenes tiesībās ir jūtama daļēja romiešu tiesību ietekme.⁹⁵ Savukārt saistību tiesības šajā skolā ir drīzāk formālistiskas un dod zināmu priekšroku līguma formai, nevis līdzēju gribai. Lūk, daži hanafītiem raksturīgo sevišķo normu piemēri. Bez piecām ikdienas lūgšanām ir obligāta arī sestā (lai gan tā tomēr ir mazāk obligāta). Sieva nedrīkst prasīt laulības šķiršanu tikai tāpēc, ka vīrs neuztur ģimeni. Pilngadīga atraitne vai šķirtene drīkst pati parakstīt jaunu laulības līgumu bez aizgādņa piekrišanas (kā to prasa pārējie trīs madhābi). Ja musulmanis ir precējies ar jūdieti vai kristieti un apsūdz savu sievu ārļaulības sakaros, tad sievas vainu var pierādīt tikai ar četru liecinieku musulmaņu liecībām, bet nevar likt viņai attaisnoties ar rituālo zvērestu kā musulmanietei. Musulmanis principā drīkst celt vai remontēt baznīcu vai sinagogu un pelnīt ar to naudu.

[91] Jāpiebilst, ka plaša kijāsa un istihsāna pielietošana padarīja hanafītu madhābu par salīdzinoši elastīgu, pielāgoties spējīgu un tāpēc labi piemērotu milzīgu un kulturāli daudzveidīgu musulmaņu impēriju pārvaldīšanai.

4.3. Mālikītu skola

[92] **Mālikītu** skolas dibinātājs ir imāms Māliks ibn Anass (711-795), saukts par Medinas imāmu. Šis madhābs dominē visā Ziemeļāfrikā un Rietumāfrikā, turklāt tam ir daudz piekritēju Apvienotajos Arābu Emirātos un Kuveitā. Vēsturiski tas bija musulmaņu Spānijas (*Al-Andalus*) valdošais madhābs, un arī mūsdienās tam ir liela ietekme tajās Eiropas valstīs, kur ir lielas Ziemeļāfrikas izcelsmes imigrantu kopienas (Spānijā, Francijā, Itālijā, Beļģijā, Nīderlandē).

[93] Mālikītu raksturīgākā iezīme ir viņu **īpašā pieķeršanās Medinas pilsētai**, kurā Muhameds ar līdzgaitniekiem apmetās 622. gadā. Mālikīti uzskata, ka taisnīgas un dievbijīgas dzīves etalons ir vispirms meklējams triju pirmo paaudžu Medinas musulmaņu praksē (*ʿamāl 'ahl al-Madīna*), jo tas, par ko bija vienprātis tik daudzi ticīgi un ar Muhamedu cieši saistīti cilvēki, nevar būt aplams.⁹⁶ Mālikīti apstiprina šo savu nostāju ar hadītiem un sakāmvārdiem, piemēram: "Medina notīra nešķīstību tāpat, kā uguns noņem rūsu no dzelzs", "Islāms ir piesaistīts Medinai kā čūska savai alai", u.tml.⁹⁷ Līdz ar to šis madhābs Sunnas jēdzienā ietilpina ne tikai pravieša hadītus, bet arī seno Medinas musulmaņu praksi, kā arī Četru Taisnīgo kalifu spriedumus. Vairāku autentisku hadītu kolīzijas gadījumā mālikīti vienmēr dos priekšroku medinieša stāstījumam, bet izolētu hadītu ticamību viņi vērtē pēc tā, vai un kā tie saskan ar Medinas praksi. Ar idžmu mālikīti saprot vispirms un galvenokārt pirmo triju paaudžu mediniešu vienprātību, atvēlot pārējo mudžtahīdu viedoklim otršķirīgu un pakārtotu lomu. Ja vairāku Medinas mācekļu viedokļi nesakrīt, tad var leģitīmi atsaukties uz jebkuru no viņiem. Citu madhābu pārstāvji šādi Medinas izcelšanai nepiekrīt.

[94] Mālikīti atzīst un pielieto visas četras "fikha saknes" līdzīgi hanafītiem, tikai ar iepriekš minētajām atšķirībām. Teorētisku hipotēžu konstruēšana nav atļauta, jo mālikīti ir nevis "Prāta ļaudis", bet "Hadīta ļaudis" (*'Ahl al-ḥadīth*); tomēr atsauce uz prātu (*ra'ī*) arī nav izslēgta. Istihsāna vietā mālikītu skola pielieto istislāha jeb sabiedriskā labuma principu (*'istis^llāh*, no vārda *mas^llāha* - "sabiedriskais labums"), proti, analogija tiek piemēlēta un šariāta robi tiek aizpildīti vadoties pēc tā, kas vislabāk noder šādu sešu pamatvērtību aizsardzībai: brīvība piekopt islāmu, dzīvība, saprāts, dzimtas turpināšana, īpašums un gods.⁹⁸ Tipisks istislāha piemērs dažu islāma valstu tiesu praksē ir izvarošanas lietas, kurās tiesa aktīvi mudina izvarotāju apprecēt cietušo sievieti, lai varētu izbeigt krimināllietu, tādējādi pasargājot gan varmāku no negoda, gan sabiedrību no skandāla.⁹⁹

[95] Lūk, daži mālikītiem raksturīgo sevišķo normu piemēri. Lūgšanas laikā stāvus pozīcijā mālikīti tura rokas nolaistas gar sāniem (nevis saliktas uz vēdera), bet skatienu raida uz priekšu (nevis lejup). Sēdus pozīcijā noteiktos brīžos viņi kustina šurpu turpu labās rokas rādītājpirkstu. Cūkgaļa ir atzīstama par nešķīstīgu, bet ne dzīva meža vai mājas cūka. Sieva var pieprasīt laulības šķiršanu tiesas ceļā, ja vīrs nodara viņai miesas bojājumus. To pašu viņa var prasīt, ja vīrs ir vismaz četrus gadus ilgā bezvēsts prombūtnē. Sieva var panākt laulības šķiršanu arī "atpērkoties" no vīra (pat ja viņš tam nepiekrīt). Procesuālajās tiesībās atsevišķos gadījumos ir pieļaujamas mazgadīgo liecības.¹⁰⁰

4.4. Šāfiītu skola

[96] Šāfiītu skolu dibināja Mālika skolnieks imāms Abū Abdallāhs Muhameds ibn Idrīss Aš-Šāfiī (767-820), kura *magnum opus* - juridiskās metodes traktāts "**Risala**" - tiek uzskatīts par vienu no autoritatīvākajiem darbiem visos sunnītu madhābos.¹⁰¹ Šāfiītu madhābs dominē visapkārt Indijas okeānam (visā Austrumāfrikā, Jemenā, Apvienotajos Arābu Emirātos, Maldivu salās, Indijas un Taizemes dienvidos, Malaizijā un Indonēzijā), kā arī Kurdistānā, Ēģiptē, Sīrijā, Palestīnā, Libānā un Čečenijā.

[97] Izstrādājot savu tiesību teoriju, imāms Aš-Šāfiī vēlējās sasniegt divus mērķus: pirmkārt, radīt abu iepriekšējo (hanafītu un mālikītu) skolu sintēzi, atrodot vidusceļu to starpā, un, otrkārt, nomierināt tālaika konservatīvāko juristu teologu spārnu, kas uzskatīja, ka idžtihāds ir aizgājis pārāk tālu no autentiskā, Dieva noteiktā šariāta.¹⁰² Lai to panāktu, Aš-Šāfiī izstrādāja savu, īpatnēju tiesiskās spriešanas metodi, liekot uzsvāru uz šariāta pamatavotiem, stingri ierobežojot juridisko brīvdomību un gandrīz pilnīgi izslēdzot personisko dedukciju kā fikha paņēmieni.

[98] Šāfiītu madhābs uzsver, ka, lai gan Sunna ir absolūti nepieciešama, Korāns ir visos gadījumos pārāks par to; Sunnas loma principā aprobežojas ar svēto rakstu izskaidrošanu. Tādēļ Aš-Šāfiī ieviesa ārkārtīgi stingru hadītu atsijāšanas sistēmu, bez žēlastības atmetot visus tos hadītus, kas bija pretrunā ar Korānu un kuru vēsturisko izcelsmi nevarēja skaidri saistīt ar pašu Muhamedu. No otras puses, šāfiīti uzskata, ka stingri iesakņojusies musulmaņu ummas prakse pēc definīcijas nevar būt pretrunā ar Sunnu.

[99] Idžmu šāfiīti izprot un piemēro līdzīgi hanafītiem, bet uzstādot stingrākas prasības mudžtahīdu vienprātības konstatēšanai. Kijāss arī tiek atzīts par "fikha sakni", tikai piemērots vēl atturīgāk nekā malikītu skolā; turklāt Muhameda līdzgaitnieku individuālajiem viedokļiem ir augstāks juridisks spēks nekā kijāsam. Šāfiīti noraida gan hanafītu istihsānu, gan mālikītu istislāhu un to vietā piemēro trešo principu - istishābu jeb kontinuitātes principu (*istishāb*). Istishābu var ļoti nosacīti salīdzināt ar *rebus sic stantibus* principu: šariāta norma ir piemērojama dažādiem faktiskajiem sastāviem tik ilgi, kamēr netiek pierādīts, ka šie sastāvi ir būtiski mainījušies. Piemēram, attiecībā uz bezvēsts prombūtnē esošu personu tiesību normas tiek piemērotas tā, it kā viņa vēl būtu dzīva, kamēr nav skaidri pierādīts pretējais. Salīdzinot ar istihsānu un istislāhu, istishāba efektivitāte ir visai ierobežota. Aš-Šāfiī mudināja savus skolniekus nejusties saistītiem ar viņu pašu precedentiem un nebaidīties, kā mēs šodien teiktu, veikt atklātu judikatūras pagriezieni, ja tas ir nepieciešams pareizāka rezultāta sasniegšanai.

[100] No istihsāna un istislāha noliegšanas izriet viena no redzamākajām šāfiītu skolas īpatnībām, proti, tās ārkārtīgais formālisms līgumtiesību jomā: šāfiīti pievērs uzmanību līdzēju rīcībspējai un līguma formai, bet gandrīz nemaz neraugās uz gribas īstumu un citiem apstākļiem. Imāms Aš-Šāfiī izslēdza iespēju apstrīdēt līguma spēkā esamību pat tad, ja ir nopietnas aizdomas par maldību vai viltu. Viņš arī mācīja, ka neviens nevar aizliegt cilvēkam iegādāties zobenu, pat ja viņš atklāti paziņos, ka grasās ar to kādu nogalināt, un neviens nevar aizliegt slepkavam pēc tam pārdot šo zobenu kādam nozieguma aculieciniekam. Abos gadījumos, ja visas formālās prasības būs izpildītas, pirkuma līgums būs spēkā.¹⁰³

4.5. Hanbalītu skola

[101] **Hanbalītu** skolas dibinātājs ir Aš-Šāfiī skolnieks, imāms Ahmads ibn Muhameds ibn Hanbals (780-855). Tas ir jaunākais un principā konservatīvākais no visiem četriem sunītu madhābiem. Hanbalītu madhāba ģeogrāfiskā izplatība ir ierobežota, jo tas dominē tikai Saūda Arābijā un Katarā. Taču to ar uzviju kompensē Saūda Arābijas gan kā abu svēto pilsētu (Mekas un Medinas) sargātājas un pārvaldnieces, gan kā naftas lielvalsts īpašā loma islāma pasaulē. Saūda Arābijas karalistes oficiālā ideoloģija ir **vahābisms** - 18. gadsimta šeiha Muhameda ibn Abd-ul-Vahāba (1703-1792) izstrādāta radikāla hanbalisma forma, kurai labprāt seko arī daudzi islāma ekstrēmisti visā pasaulē. Pie hanbalītu skolas piederēja arī slavenais viduslaiku teologs Ahmads ibn Taimija (1263-1328).

[102] Hanbalītus var pamatoti nosaukt par islāma puritāņiem vairāku iemeslu dēļ. Liela daļa viņu centienu ir vērsta uz daudzdievības elementu (*širk*) un ķecerīgu jaunievedumu (*bidʿa*) izsekošanu un izskaušanu. Lai cik tas neliktos paradoksāli, šīs skolas galējais konservatīvisms un dogmatisms vienlaicīgi padara to par elastīgāku un ar lielāku teorētisku pārmaiņu potenciālu apveltītu, salīdzinot ar pārējiem sunītu madhābiem. Lieta tā, ka līdzīgi kristiešu protestantiem, kuri noliedz Katoļu baznīcas un Romas pāvesta autoritāti, hanbalīti uzsver, ka katram musulmanim ir vispirms jāklausa Dievam, skrupulozi pildot viņa pavēles, un nevis cilvēkiem, kuri var arī kļūdīties un novest neceļos. Ibn Hanbals un viņa pēcteči asi kritizēja taklīdu (aklu sekošanu mudžtahīdu autoritātei), salīdzinot to ar jūdu un kristiešu sekošanu viņu rabīniem un priesteriem. Šeihs ibn Abd-ul-Vahābs lepni dēvēja sevi un savus mācekļus par "nesekotājiem" (*ġayr muqallidūn*)¹⁰⁴ - visai līdzīgi dažu novirzienu protestantiem, kuri sauc sevi par "vienkāršiem kristiešiem bez konfesijas". Bet, noliedzot taklīdu, hanbalīti līdz ar to uzsver idžtihāda nepieciešamību. Jāatzīmē, ka, atšķirībā no trim pārējiem sunītu madhābiem, hanbalīti neatzīst "idžtihāda vārtu slēgšanu" 10. gadsimtā. Viņuprāt, normatīvā jaunrade bez pārtraukuma notiek līdz pat mūsdienām, un jebkurš muftijs un alīms būtībā ir mudžtahīds.

[103] Tāpat kā pārējie sunītu madhābi hanbalītu skola atzīst visas četras "fikha saknes". Viņu pieeja Sunnai nav tik stingra kā šāfiītiem, un viņi necenšas uzsvērt formālu Sunnas pakārtotību Korānam. Par idžmu hanbalīti atzīst tikai un vienīgi pirmās paaudzes Muhameda sekotāju konsensu; turklāt, līdzīgi mālikītiem, šo sekotāju atsevišķajiem viedokļiem ir vienāds spēks, un jurists var pats izvēlēties piemērotāko viedokli. Savukārt kijāsam hanbalītu skolā ir ierādīta pabērna loma: tiesību avotu hierarhijā tas ir atbūdīts pašā pēdējā vietā un to piemēro tikai tad, ja patiešām nav nekādas citas izvēles. Pat vājam hadītam (ja vien tas nav acīmredzami melīgs) ir dodama priekšroka pār kijāsu.

[104] Tāpat kā trijiem citiem madhābiem, arī hanbalītiem ir savs īpašs doktrināls princips. Tā ir ibāha (*ibāha*) jeb atļautības prezumpcija: viss tas, kas nav skaidri aizliegts Korānā un Sunnā, ir atzīstams par atļautu un tiesisku. Piemērojot ibāhu, hanbalītu skola atzīst, piemēram, līgavas tiesības noteikt laulības līgumā līgavaiņa pienākumu neņemt sev citas sievas; ja vīrs šo saistību pārkāpj, sieva var prasīt laulības šķiršanu. Citi madhābi tam nepiekrīt, jo šāds līguma nosacījums ierobežo Dieva atļauto, - vīram Korānā atzītās tiesības apņemt līdz pat četrām sievietēm vienlaicīgi (4:3). Ibāhas piemērošanas rezultātā hanbalītu saistību tiesību normas ir daudz liberālākas par attiecīgajām pārējo madhābu normām. Tāpat kā mālikīti hanbalīti pielieto arī istislāhu jeb sabiedriskā labuma principu: piemēram, ibn Hanbals mācīja,

ka publiskās varas orgāni var piespiest lielas mājas īpašnieku dot patvērumu bezpajumtniekiem.¹⁰⁵

[105] Lūk, daži hanbalītiem raksturīgo sevišķo normu piemēri. Lūgšanas laikā stāvus pozīcijā viņi tura rokas saliktas uz krūtīm (nevis uz vēdera vai nolaistas gar sāniem). Skaitot islāma ticības apliecību, hanbalīti paceļ labās rokas rādītājpirkstu. Daudzi hanbalīti uzskata par nepieļaujamu svinēt pravieša Muhameda dzimšanas dienu (*Mawlid*). Sievietēm sabiedriskās vietās ir jāapsedz ne tikai galva, bet arī seja un, ja iespējams, jāvalkā cimdi.

4.6. Džafarītu skola

[106] Visbeidzot ir jāaplūko arī lielākā **šītu** fikha skola. Visi šīti divpadsmitnieki seko džafarītu madhābam, kura dibinātājs ir **Džafars** ibn Muhameds As-Sādiks (702-765), Muhameda mazmazmazdzēls un sestais šītu Imāms. Džafarītu skola dominē visur, kur vien ir izplatīts šītu islāms: Irānā (kur tas ir oficiālais valsts madhābs),¹⁰⁶ Irākā, Azerbaidžānā un Bahreinā, arī Libānā un Kuveitā. Šīti divpadsmitnieki (un tāpat džafarīti) iedalās divās apakšgrupās: **usulītos** (to ir absolūtais vairākums, un viss turpmāk teiktais attiecas tikai uz viņiem) un **ahbarītos** (to ir ļoti maz, un viņi ir sastopami tikai Bahreinā un Basras apkaimē Irākā).

[107] Kā autors jau izskaidroja šā raksta sākumā, sunnītu un šītu šķelšanās pamatā bija strīds par to, kurš mantos musulmaņu ummas vadoņa amatu pēc Muhameda nāves. Pravieša brālēns un znots Alī un viņa sekotāji uzskatīja, ka leģitīmajiem Muhameda pēctečiem ir obligāti jānāk no viņa miesīgās ģimenes, kam nepiekrita sunnīti. No tiesību avotu viedokļa būtiskākā atšķirība ir tā, ka sunnītu acīs tiešas Dieva atklāsmes satur tikai Korāns un Sunna, un tās ir pilnīgi izbeigušās Muhameda nāves brīdī. Turpretī šīti tic, ka Dieva atklāsmes turpinājās vēl ilgi pēc tam, - ar dižo imāmu starpniecību; līdz ar to viņu apgarotie paziņojumi un lēmumi ir gandrīz tikpat autoritatīvi, cik Korāns.

[108] Vēl jo vairāk: **Dieva atklāsmes pastarpinātā veidā var saņemt pat šobaltdien**. Divpadsmitnieki uzskata, ka Apslēptais imāms Muhameds al-Mahdī, lai arī neredzams, uztur pastāvīgu mistisku saikni ar visu laikmetu šītu augstākajiem un autoritatīvākajiem garīdzniekiem (mardžām) līdz pat mūsdienām, un var paziņot viņiem ar eņģeļu starpniecību dotās Dieva pavēles. Šī tēze, saskaņā ar kuru ietekmīgam, gudram un svētam juristam teologam ir dots dievišķs pilnvarojums būt par musulmaņu sabiedrības un valsts uzraugu un augstāko soģi līdzīgi pravietim Muhamedam, saucas par "**Jurista Aizbildnību**" (*Wilayāt al-Faqīh*). Šis princips ir Irānas Islāma Republikas konstitucionālās iekārtas pamats.¹⁰⁷

[109] Tieši tādēļ džafarīti neatzīst un nekad nav atzinuši, ka "idžtihāda vārti ir slēgti". Gluži pretēji: šis madhābs liek uzsvaru uz nepārtrauktu un dinamisku idžtihādu.¹⁰⁸ Kad šītu mardža veic normatīvo jaunradi, viņš iedvesmojas no Apslēptā imāma, bet tas savukārt - no Dieva. Jebkurā gadījumā, fikha un idžtihāda procesā ir noteikti jāņem vērā attiecīgais laikmets, vieta un citi apstākļi, kuros konkrētā šariāta norma tiek piemērota. Protams, idžtihādu drīkst veikt tikai mudžtahīdi, t.i., mardžas; zemāka ranga garīdznieku un parastu ticīgo svēts pienākums ir **taklīds** - godbijīga un uzticīga sekošana mardžas lēmumiem.

[110] Korānu šiīti uztver tāpat kā sunnīti. Runājot par pravieša Sunnu, attieksme ir nedaudz atšķirīga: šiīti neatzīst sunnītu lietotos hadītu krājumus, un to vietā viņiem ir savi četri pamatkrājumi. Kas attiecas uz abiem šariāta palīgavotiem, tad džafarītu pieeja tiem stipri atšķiras no visām sunnītu skolām: atsauce uz idžmu ir pieļaujama tikai tad, ja attiecīgajā laikmetā nav imāma, savukārt kijāss vispār netiek atzīts; tā vietā tiek pielietota **loģika un dialektiskais prāts** (*ʿaql*). Visas minētās iezīmes tikai pastiprina šī madhāba elastīgumu un pielāgošanās spēju dažādiem mainīgiem apstākļiem.¹⁰⁹

[111] Džafarītu madhābs satur daudzas īpatnējas normas, kas stipri atšķiras no sunnītu normām un kas bieži ir sunnītiem par lielu piedauzības avotu. Lūk, daži piemēri. Obligātās ikdienas lūgšanas ir nevis piecreiz, bet trīsreiz dienā, un lūgšanu teksti nedaudz atšķiras no sunnītu tekstiem. Ģimenes tiesību jomā blakus parastajai laulībai pastāv **terminētā laulība** (*nikāh al-muʿa*) uz laiku no dažām minūtēm līdz vairākiem gadiem. Šāda laulība automātiski izbeidzas pēc termiņa notecēšanas, bez nepieciešamības to šķirt, un pusēm tās laikā ir minimāli savstarpējie pienākumi (laulātie viens no otra nemanto; vīram nav pienākuma uzturēt sievu; sieva var iziet no mājas bez vīra atļaujas; sievu skaits nav ierobežots). Sunnīti uzskata to par nepieļaujamu izdomājumu, kas degradē laulības institūtu un veicina prostitūciju. Ja mēs visus šāda veida piemērus atliekam malā, tad džafarītu normas ir kopumā visai līdzīgas sunnītu šāfiītu madhāba normām.

***

[112] Te autors arī beigs šo īso ieskatu musulmaņu tiesībās. Kā jau tika norādīts raksta sākumā, tā mērķis bija informēt lasītāju par šariāta tiesību pamatiezīmēm, avotiem, interpretācijas metodēm un galvenajām islāma jurisprudences skolām. Vai un cik lielā mērā musulmaņu tiesības atbilst Latvijas Republikas Satversmei un Rietumu pasaulē vispārārstītajām cilvēktiesību normām, - tas ir atsevišķs, diezgan sarežģīts un delikāts jautājums, kuram autors plāno pievērsties kādā no savām nākamajām publikācijām. Bet šo rakstu pabeigsim ar citātu no 14. gadsimta šāfiītu imāma Ahmeda ibn Nakība Al-Misrī sarakstītā autoritatīvā traktāta "Ceļotāja uzticība un dievlūdēja rīki" (*ʿUmdat as-sālik waʿuddat an-nāsik*): "Šīs [ašarītu] skolas pamatpostulāts ir tāds, ka morāli atbildīgo personu rīcība ir laba, ja Likumdevējs (tas ir, Dievs vai Dieva pravietis - lai Dievs viņu svētī un dod viņam mieru!) ir norādījis to kā labu, atļaudams vai likdams to darīt. Un slikts ir tas, ko Likumdevējs ir noteicis kā sliktu, likdams no tā atturēties. Labs nav tas, ko prāts atzīst par labu, un slikts nav tas, ko prāts atzīst par sliktu. Labā un ļaunā mēraukla, saskaņā ar šo skolu, ir dievišķais Likums un nevis prāts."¹¹⁰

Autora piezīmes arābu vārdu atveides sakarā

(1) Ir vairākas arābu valodas latinizācijas sistēmas. Autors pamatā seko ISO-233 standartam, bet ne pilnīgi; šis tas pārņemts arī no Starptautiskā fonētiskā alfabēta (IPA). Kādēļ? Divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, tādēļ, ka raksta pamatlasītāji būs latvieši (ar savām īpatnējām izrunas tradīcijām), un otrkārt, tādēļ, lai žurnāla redakcijai būtu vieglāk rakstu sagatavot drukāšanai. Tāpēc:

- līdzskanis /š/ ir atveidots kā latviešu valodā, nevis ar burtkopu "sh";

- faringālais /h/ ir atveidots ar horizontālu svītru augšpusē (piem., Muḥammad, ḥajj), lai atšķirtu to no parastā dvesmas /h/ (piem., 'Allāh, hijra). Pēc ISO-233 standarta šis līdzskanis būtu jāatveido ar burtu "h" ar punktu zem tā, taču to tad var viegli sajaukt ar nākamo burtu;

- semītu valodām raksturīgais faringālais spraudzenis "ayn" ir atveidots ar apgrieztu āķīti, nevis ar apgrieztu apostrofu, jo citādi to var viegli sajaukt ar parasto apostrofu ('), kas savukārt apzīmē glotālu pauzi;

- emfātiskie līdzskaņi *t, d, s, z* apzīmēti kā IPA alfabētā (pievienojot burtu "ayn"), nevis kā ISO-233 (ar punktu zem burtā), jo tas precīzāk atveido šo skaņu izrunu un novērš dažus pārpratumus (atšķirībā no dažām citām semītu valodām, arābu valodā **nav** ejetīvo jeb glotalizēto līdzskaņu; emfātiskie līdzskaņi tādi nav!)

(2) Klasiskajā arābu valodā ir trīs patskaņi: a, i, u, - kas, tāpat kā latviešu valodā, var būt īsi vai gari. Burtu j izrunā kā dž, y - kā j, bet ġ - līdzīgi vācu vai franču r. **ṯ** un **ḍ** ir attiecīgi nebalsīgs un balsīgs dentāls spraudzenis, kā angļu vārdos "think" un "the". Q un ḥ izrunājas līdzīgi k un h, tikai artikulējot tos dziļāk rīklē, bet ḥ - kā vācu vārdā Dach. Ar apostrofu (') tiek apzīmēta glotāla pauze (rīkles sakļāvums), bet ar apgrieztu āķīti (◌[◌]) - spraudzenis, kas atgādina h, tikai ir balsīgs un veidojas dziļi balsenē. Vienlaicīgi artikulējot ^s un attiecīgi t, d, s vai z, veidojas t.s. emfātiskie līdzskaņi.

(3) Tāpat kā latviešu valodā, arābu valodā visi lietvārdi pieder pie vienas no divām gramatiskām dzimtēm: vīriešu un sieviešu. Lietvārda noteiktais artikuls ir *al-*, kas tiek lietots nemainīgi, neatkarīgi no lietvārda dzimtes un skaitļa (tieši tāpat, kā angļu 'the'). Un šeit parādās atšķirība starp fonētisko un fonemātisko pieeju. Visi līdzskaņi arābu valodā dalās t.s. "sauļes burts" (parastie *t, d, s, z*, emfātiskie *t, d, s, z*, kā arī *th, dh, n, r un š*) un "mēness burts" (visi pārējie līdzskaņi).

Atšķirība ir tā, ka, ja lietvārds sākas ar "sauļes" līdzskani, tad noteiktā artikula *al-* līdzskaņa fonēma izrunā asimilējas ar šo pirmo līdzskani, piemēram:

al-Šahāda 'ticības apliecība' - izrunājas kā *aš-Šahāda*,

al-rajm 'nomētāšana ar akmeņiem' - izrunājas kā *ar-rajm*,

al-nafs 'dvēsele' - izrunājas kā *an-nafs*.

Savukārt, ja lietvārds sākas ar "mēness" līdzskani, tad asimilācija nenotiek, piemēram:

al-Qur'ān 'Korāns'

al-mu'min 'ticīgais',

al-ḥajj 'svētceļojums uz Meku'.

Rietumos šajā ziņā ir divas transliterācijas tradīcijas: vieni autori dod priekšroku

rakstībai un atveido attiecīgos vārdus fonemātiski, kā tie rakstās arābu oriģinālversijā (piem., *al-rajm*), citi atkal dod priekšroku fonētiskajai **izrunai**. Autors šajā rakstā sekojis otrajam ceļam.

Tas pats attiecas arī uz noteiktā artikula patskaņa elīziju, ja pirms vārda esošā partikula, saiklis vai cits palīgvārds beidzas ar patskani, piem., *nāsīh wa l-mansūh* (nevis **wa al-...*).

Tieši tas pats attiecas uz atsevišķām izskaņām, kuras rakstos dažkārt parādās, bet kuras neizrunā (piem., *-u*, *-a*, *-in* u.tml.). Tos arī autors nav norādījis savā transliterācijā.

(4) Dažiem vārdiem autors norādījis daudzskaitli: tas ir ļoti svarīgi, jo bieži vien literatūrā ir sastopamas abas formas!

Šeit atkal jāuzsver, ka arābu valoda ir semītu valoda. Semītu valodās vārda sakni veido tikai līdzskaņi, turklāt vairumā gadījumu to ir trīs (to sauc par trikonsonantālajām saknēm). Piemēram, no saknes *K-F-R (ar pamatnozīmi "apsegt"), veidojas vārdi *kāfir* ("neticīgais"), *kufr* ("neticība, bezdievība") un *takfir* ("pasludināšana par neticīgo") - sal. arī ebreju *kofer* ("neticīgais"). No saknes *S-L-M (ar pamatnozīmi "miers") veidojas vārdi *'islām* ("pakļaušanās, islāms"), *salām* ("miers"), *muslim* ("musulmanis", ar nominālo piedēkli *mu-*) un daudzi citi.

Daudzskaitlis arābu valodā veidojas divējādi - līdzīgi tam, kā vācu valodā ir stiprie un vājie darbības vārdi:

(a) ir lietvārdi, kuriem ir "veselais" daudzskaitlis; to veido, pievienojot piedēkli *-ūn* (vīr.dz. nominatīvā), *-īn* (vīr.dz. ģenitīvā un akuzatīvā) vai *-āt* (siev.dz.). Šiem vārdiem daudzskaitļa formu neesmu norādījis;

(b) citi lietvārdi ir ar "lauzto" daudzskaitli; tiem daudzskaitļa forma veidojas caur patskaņu miju vārda iekšienē. Piemēram: *ḥalīfa*, dsk. *ḥulafā'* ("kalifs"), *ḥadd*, dsk. *ḥudūd* ("robeža"), utt.

---

¹ Sk., piem.: Burve-Rozīte A. Dainu skapis - lai izkrīt pa logu! (intervija ar L. Taivānu). Cita Diena, 04.12.2009. Pieejams: <http://citadiena.lv/2009/12/04/dainu-skapis-lai-izkrit-pa-logu> (šī un visas turpmākās hipersaites skatītas un pārbaudītas 10.12.2010).

² Mapping the Global Muslim Population: A Report on the Size and Distribution of the World's Muslim Population, October 2009. Pieejams: <http://pewforum.org/newassets/images/reports/Muslimpopulation/Muslimpopulation.pdf>.

³ Sk. Musulmaņu šķīrējtiesas oficiālo mājaslapu: <http://www.matribunal.com>.

⁴ Medick V., Reimann A. Justifying Marital Violence: a German Judge Cites Koran in Divorce Case. Spiegel Online, 21.03.2007. Pieejams: <http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,473017,00.html>.

⁵ Scharia in Deutschland. Spiegel Online, 11.10.2010. Pieejams: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-74184559.html>.

⁶ Girl, 15, arrested over 'Facebook Koran burning video'. BBC News, 25.11.2010. Pieejams: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-england-black-country-11835253>.

⁷ Christian hoteliers charged with insulting Muslim guest. The Telegraph, 19.09.2009. Pieejams: <http://www.telegraph.co.uk/news/newstopics/religion/6209687/Christian-hoteliers-charged-with-insulting-Muslim-guest.html>.

⁸ Council forces schools to rearrange exams and cancel lessons to avoid offending Muslims during Ramadan. Daily Mail, 12.07.2010. Pieejams: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1293833/Council-forces-schools-rearrange-exams-cancel-lessons-avoid-offending-Muslims-Ramadan.html#ixzz0tQBnjqmf>.

⁹ Swimmers plunged into dark after council covers swimming pool windows 'to protect Muslim women's modesty'. Daily Mail, 05.07.2010. Pieejams: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1292128/Swimmers-forced-exercise-darkness-protect-dignity-Muslims-council-blacked-windows.html#ixzz0sqsfvzcp>.

¹⁰ Elisabeth Sabaditsch-Wolff on Trial in Vienna. New English Review, 25.11.2010. Pieejams: http://www.newenglishreview.org/blog_display.cfm/blog_id/30882.

¹¹ Yodelling offends praying Muslims, say judges. Austrian Times, 29.11.2010. Pieejams: http://www.austriantimes.at/news/General_News/2010-11-29/28753/Yodelling_offends_praying_Muslims%2C_say_judges.

¹² La préfecture de Paris interdit un apéro "saucisson-pinard". Le Figaro, 15.06.2010. Pieejams: <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2010/06/15/01016-20100615ARTFIG00571-la-prefecture-de-paris-interdit-un-apero-saucisson-pinard.php>.

¹³ Jurista Vārds, Nr. 44 (497), 30.10.2007.

¹⁴ Īsu skaidrojumu par šajā rakstā citēto arābu terminu un personvārdu izrunu autors sniedz atsevišķā paskaidrojumā 21. lpp.

¹⁵ Runājot par islāmu, Rietumu literatūrā bieži lieto vārdu "Allāhs", taču 'Allāh arābiski nozīmē vienkārši "Dievs" (ar lielo burtu; etimoloģiski šis vārds ir savilkums no noteiktā artikula al- un lietvārda 'ilāh - "dievs", "dievība"). Turklāt šo vārdu lieto ne tikai musulmaņi, bet arī arābi kristieši, kas tā sauca Trīsvienīgo Dievu jau sen pirms Muhameda piedzimšanas. Tādēļ, autoraprāt, pareizāk būtu konsekventi lietot latviešu vārdu "Dievs".

¹⁶ Šajā rakstā lietotie izteicieni "praviētis Muhameds", "Korāns - Svētie raksti" u.tml. apzīmē skatījumu no musulmaņu viedokļa un nekādā gadījumā neatspoguļo paša

autora piekrišanu vai pievienošanas islāma ticības dogmātiem (lai gan autors bez ierunām respektē musulmaņu tiesības tos piekopt). Tāpat vārds "Dievs" apzīmē islāmā pastāvošo Dieva koncepciju, bet nenozīmē autora piekrišanu tai.

¹⁷ Visi gadskaitļi šajā rakstā ir norādīti pēc mums ierastā Gregora kalendāra, nevis pēc musulmaņu jeb hidžras kalendāra.

¹⁸ No al-Madīnat an-Nabī ("Pravieša pilsēta"), vai al-Madīnat al-Munawwara ("Apgaismotā pilsēta").

¹⁹ Par to sk., piemēram: Hallaq W.B. The Origins and Evolution of Islamic Law. Cambridge University Press, 2005, pp. 19-20; un Izzi Dien M. Islamic Law: From Historical Foundations to Contemporary Practice, Edinburgh University Press, 2004, pp. 3-4.

²⁰ Rietumos ir izdotas daudzas Muhameda biogrāfijas: gan slavinošas (piem., Armstrong K., Muhammad: A Biography of the Prophet, London: Phoenix, 2001), gan kritiskas (piem., Spencer R., The Truth About Muhammad: Founder of the World's Most Intolerant Religion, Washington, DC: Regnery Publishing, 2006). Klasiski un neitrālā tonī ieturēti darbi ir, piem., Montgomery Watt W., Muhammad at Mecca; Muhammad at Medina, Oxford University Press, 1991.

²¹ Pazīstama arī kā Tūras kauja (732. g. 10. oktobrī). Musulmaņi to sauc par Ma^ṣarakat Balāt^ṣ aš-Šuhadā' - "Mocekļu karadraudzes kauja". Tā norisinājās Vidusfrancijas rietumu daļā, pašreizējā Vjenas (Vienne) departamenta teritorijā.

²² Trīs paralēli (pantu pa pantam) Korāna tulkojumi angļu valodā ir atrodamī šeit: <http://www.usc.edu/schools/college/crcc/engagement/resources/texts/muslim/quran>. Šīs mājaslapas priekšrocība ir tā, ka tajā ir salikti kopā trīs klasiskie, Rietumos visizplatītākie M.M. Pikhola (M.M. Pichhall), A. Jusūfa Alī (A. Yusuf Ali) un M.H. Šakīra (M.H. Shakir) tulkojumi. Korāna pantu numerācija atbilst visbiežāk lietotajai ēģiptiešu jeb Al-Azhara sistēmai. Ja lasītāja rīcībā ir cits Korāna tulkojums un šeit minētais panta numurs neatbilst citātam, tad lasītājam savā grāmatā attiecīgais citāts ir jāmeklē vai nu starp septiņiem iepriekšējiem, vai septiņiem nākamajiem pantiem.

²³ No Ahl as-Sunna wa l-Jamā^ṣa - "Tradīcijas un Kopienas tauta".

²⁴ No Šī^ṣat u-^ṣAlī - "Alī [sekotāju] frakcija".

²⁵ Pastāv arī vesela rinda kustību, sektu un reliģisku kopienu, kas ir radušās galvenokārt uz šiītu islāma bāzes, taču ir pietiekami attālinājušās no "parastā" islāma, tādēļ lielākā daļa musulmaņu nemaz neatzīst to locekļus par saviem ticības brāļiem. Tie ir druzi, alavīti jeb nusairīti, aleviji, ahmadija utt., - nemaz nerunājot par bahaisu, kas jau pilnīgi noteikti ir atsevišķa reliģija.

²⁶ Šeit noteikti būtu jāklieidē terminoloģiskais sajaukums, jo vārdam "imāms" sunnītu un šiītu islāmā ir dažāda nozīme. Sunnītu imāms nav garīdznieks; tas ir vienkārši cilvēks, kurš vada kopīgo lūgšanu mošejā un vairumā gadījumu saka arī obligāto piektdienas sprediķi. Principā par imāmu var būt jebkurš musulmanis, kurš objektīvi spēj vadīt lūgšanu (izņēmuma gadījumos pat sieviete, ja dievlūdzēju kopiena sastāv

tikai no sievietēm). Vai imāmam ir nepieciešama īpaša teoloģiskā izglītība un kādā līmenī, tas ir atkarīgs, pirmkārt, no mošeju uzturošās kopienas vēlmēm un, otrkārt, no attiecīgās valsts politikas šajā jautājumā; vairumā islāma zemju laicīgā vara cenšas reglamentēt un aktīvi pārraudzīt imāmu iecelšanu. Savukārt šiīti ar vārdu "imāms" saprot savus svētos vadoņus, kuri vienlaicīgi bija pravieša Muhameda pēcnācēji. Piemēram, divpadsmitnieku šiītu novirziens (kas ir šiītu absolūtais vairākums) godina divpadsmit vēsturiskos imāmus, no kuriem pēdējais, 869. g. dzimušais Muhameds al-Mahdī esot joprojām dzīvs, tikai brīnumainā kārtā apslēpts.

²⁷ Tādēļ musulmaņi mēdz apvainoties, ja viņus sauc par muhamedāņiem, jo, viņuprāt, islāmu ir dibinājis nevis Muhameds, bet pats Dievs.

²⁸ Sk., piem., Sahih Bukhari, 2:8. Šeit un turpmāk atsauce uz Buharī hadītu krājumu, kas ir pieejams:
<http://www.usc.edu/schools/college/crcc/engagement/resources/texts/muslim/hadith/bukhari>.

²⁹ Sahih Bukhari, 73:73.

³⁰ Sk. ajātollas Sistānī mājaslapu:
<http://www.sistani.org/local.php?modules=nav&nid=2&bid=59&pid=2857>.

³¹ Керимов Г.М., Шариат - закон жизни мусульман. Ответы Шариата на проблемы современности. Москва, Санкт-Петербург: Диля, 2007, стр. 188.

³² Turpat, стр. 181.

³³ Par Rietumeiropas valstīs dzīvojošo musulmaņu attieksmi pret nemusulmaņiem (un otrādi) sk. pētniecības institūta "Pew Research Center" pētījumu "The Great Divide: How Westerners and Muslims View Each Other". Pieejams:
<http://www.scribd.com/doc/24300328/Europe%E2%80%99s-Muslims-More-Moderate>.

³⁴ Maudoodi M. Mischief of Takfir. Citēts šeit: <http://www.mideastweb.org/Middle-East-Encyclopedia/takfir.htm>.

³⁵ Sk. Ammānas deklarācijas oficiālo mājaslapu: <http://ammanmessage.com>.

³⁶ Uz zemeslodes zem saules ir tāda zeme Latvija, Uz zemeslodes zem saules ir tāda tauta latvieši (2010. gada 18. novembra valsts svētku uzrunu apkopojums). Latvijas Vēstnesis, 18.11.2010. Pieejams: <http://lv.lv/?menu=doc&id=221527> (skatīts 02.12.2010).

³⁷ Blanc F.P. Le droit musulman, 2e éd., Paris : Dalloz, p. 9.

³⁸ Arhaiskajā arābu valodā šis vārds sākotnēji apzīmēja taku, kas ved uz aku vai avotu.

³⁹ Mateja evaņģēlijs, 22:21, Marka evaņģēlijs, 12:17, Lūkasa evaņģēlijs, 20:25.

- ⁴⁰ Izzi Dien M., op.cit., p. 35.
- ⁴¹ Blanc F.P., op.cit., pp. 3, 10; Izzi Dien M., op.cit., p. 37.
- ⁴² Turpat, p. 8.
- ⁴³ Blanc F.P., op.cit., pp. 28-30.
- ⁴⁴ Schacht J. An Introduction to Islamic Law. Oxford: Clarendon Press, 1964, pp. 70-71.
- ⁴⁵ Blanc F.P., op.cit., p. 30.
- ⁴⁶ Sk., piem.: Hallaq W.B. Was the Gate of Ijtihad Closed? International Journal of Middle East Studies. Vol. 16, no. 1 (1984), pp. 3-41. Pieejams arī elektroniskā versijā: http://lawcourses.haifa.ac.il/muslim_law/index/main/syllabus/files/Hallaq.pdf.
- ⁴⁷ Izzi Dien M., op.cit., p. 37.
- ⁴⁸ Vārdam "džihāds" (jihād) ir tā pati sakne, kā vārdam "idžtihāds", t.i., "piepūle" jeb "centieni". Korānā tas vairākkārt parādās vārdkopā al-jihād fi sabīl Illāh - "piepūle uz Dieva ceļa". Šim vārdam ir vairākas nozīmes, bet galvenā un visvairāk zināmā nozīme ir "karš pret neticīgajiem Korānā un Sunnā paredzētajos gadījumos un apstākļos". Par to sk.: Lewis B. The Political Language of Islam. Chicago: University of Chicago Press, 1988, p. 72.
- ⁴⁹ Schacht J. An Introduction to Islamic Law. Oxford: Clarendon Press, 1973, pp. 178-181; El Hakim J. Les droits fondamentaux en droit pénal islamique. Les droits fondamentaux: inventaire et théorie générale, Beyrouth: Université St-Joseph, CEDROMA, 2003, pp. 391-400.
- ⁵⁰ Kopumā Korānā ir 6219 panti.
- ⁵¹ Šis noteikums gan nav stingri ievērots, un dažviet nedaudz garāka sūra var sekot nedaudz īsākajai; tomēr, kopumā raugoties, to izvietojuma princips ir tieši šāds.
- ⁵² Piemēram, praviešu Jesajas, Āmosa, Habakuka grāmatas, Marka evaņģēlijs, Pāvila vēstule Romiešiem utt.
- ⁵³ Izzi Dien M., op.cit., p. 37.
- ⁵⁴ Jāpiezīmē, ka mūsdienu ibadīti, līdzīgi mutazilītiem, tomēr uzskata Korānu par radītu.
- ⁵⁵ Par to sk., piem.: Hallaq W.B. The Origins and Evolution of Islamic Law, op.cit, p. 33.
- ⁵⁶ Kā arī atsevišķus jūdu Talmuda un agrīnās kristietības laikmeta gnostiķu apokrifiskos tekstus, no kuriem pilnīgi acīmredzami ir aizgūtas dažas vietas Korānā, piemēram, šādi panti: 4:157, 5:31-32, 5:110, 19:29-33, 21:68-69.

- ⁵⁷ Burton J. *The Sources of Islamic Law: Islamic Theories of Abrogation*. Edinburgh University Press, 1990, pp. 55, 205.
- ⁵⁸ Hallaq W.B. *The Origins and Evolution of Islamic Law*, op.cit, p. 33.
- ⁵⁹ Burton J., op.cit., p. 134; Firestone R. *Jihad: The Origin of Holy War in Islam*. Oxford University Press, p. 151 (note 21).
- ⁶⁰ Firestone R., op.cit., p. 151.
- ⁶¹ Tikai Raksti (latīņu val.).
- ⁶² Sk., piem.: Mansour A.S. *Egypt persecutes Muslim moderates*. New York Times, 03.02.2009. Pieejams: http://www.nytimes.com/2009/01/23/opinion/23iht-edmansour.1.19632638.html?_r=1.
- ⁶³ Al-Insān al-Kāmil. Glassé C. *The New Encyclopedia of Islam, Revised Edition*. Walnut Creek: Rowman Altamira, 2003, p. 216, un Albayrak A. *Insan / Nas*. Leaman O. (ed.). *The Qur'an: an Encyclopedia*, Oxford, New York: Routledge, 2006, p. 302.
- ⁶⁴ Bravmann M.M. *Studies in Semitic Philology*. Leiden: Brill, 1977, pp. 455-456.
- ⁶⁵ Par to sk.: Grīnuma I. *Nevis skaidro, bet vairo neiecietību*. Diena, 10.11.2005, 6. lpp.
- ⁶⁶ Izzi Dien M., op.cit., pp. 35-36.
- ⁶⁷ Blanc F.P., op.cit., pp. 13-14.
- ⁶⁸ Sahih Muslim, 19:4298. *Muslima krājums ir atrodams šeit*: <http://www.usc.edu/schools/college/crcc/engagement/resources/texts/muslim/hadith/muslim>.
- ⁶⁹ Blanc F.P., op.cit., pp. 14-15.
- ⁷⁰ *Forty Hadeeth Qudsi*, b.v.: Revival Islamic Heritage Society, 2008, Introduction. <http://ebooks.worldofislam.info/ebooks/Hadith%20&%20Sunnah/40%20Hadeeth%20Qudsi.pdf>.
- ⁷¹ Brown J. *The Canonization of al-Bukhārī and Muslim: The Formation and Function of the Sunni Hadīth Canon*. Leiden: Brill, 2007, pp. 47-54.
- ⁷² Piemēram, Muhameda mīļotā sieva Aiša, Abū Bakra meita, sunnītu acīs ir ārkārtīgi cienījama "Ticīgo māte", turpretī šiīti uzskata viņu par ļaunu intriganti. Pirmajos islāma gadsimtos šiīti pat mēdza pirms katras ikdienas lūgšanas viņu skaļi nolādēt. Skaidrs, ka viņi neuzskata Aišas stāstīto par īpaši ticamu.
- ⁷³ Brown J., op.cit., pp. 276-277.
- ⁷⁴ Sahih Bukhari, 62:64. Sk. arī hadītus 62:65, 62:88 ar tādu pašu saturu.

- ⁷⁵ Taheri A. *The Spirit of Allah: Khomeini and the Islamic Revolution*, Bethesda, MD: Adler & Adler, 1986, pp. 90-91.
- ⁷⁶ Turpat, p. 35.
- ⁷⁷ *The Civil Code of the Islamic Republic of Iran (unofficial translation)*. Pieejams: <http://www.alaviandassociates.com/documents/civilcode.pdf>.
- ⁷⁸ Beyer L. *The Women of Islam*. *Time Magazine*, 25.10.2001. Pieejams: <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,185647,00.html>.
- ⁷⁹ *Calls to end child marriages rejected*. *Straits Times*, 08.12.2010. Pieejams: <http://www.straitstimes.com/BreakingNews/S>.
- ⁸⁰ Parasti tiek minēta 33. sūra, kurā pašlaik ir 73 panti, bet kas esot sākotnēji saturējusi vēl 213 citus pantus.
- ⁸¹ *Sahih Bukhari*, 82:816. Sk. arī būtibā identiskos hadītus 82:804, 82:217 un 82:824. Par to, kā pats Muhameds piemēroja šo sodu, sk. hadītus 82:809 un 82:825.
- ⁸² Citēts pēc: Moussaoui A. *L'intérêt général dans la pensée musulmane. Essai historique sur l'intérêt général*, Publication du Forum des Delphes. Paris: Karthala, 1997, p. 149. Sk. arī: Blanc F.P., op.cit., p. 17.
- ⁸³ Sal.: "Un es tev saku: tu esi Pēteris, un uz šīs klints es celšu savu Baznīcu, un elles vārti to neuzvarēs" (*Mateja evaņģēlijs*, 16:18).
- ⁸⁴ Izzī Dien M., op.cit., pp. 41-50.
- ⁸⁵ Blanc F.P., op.cit., p. 18.
- ⁸⁶ Shehaby N. *Illa and Qiyas in Early Islamic Legal Theory*. *Journal of American Oriental Society*, Vol. 102, 1982, pp. 27-46.
- ⁸⁷ Izzī Dien M., op.cit., pp. 55-56.
- ⁸⁸ Milliot L. *Introduction à l'étude du droit musulman*, Paris: Sirey, 1953, p. 157; Schacht J., op.cit., (1966), p. 62.
- ⁸⁹ Gardet L. *Islam, religion et communauté*, Paris: Desclée de Brouwer, 1979, p. 315.
- ⁹⁰ No grieķu vārda *κavόν* - "likums".
- ⁹¹ No persiešu vārda *farmān* - "rīkojums".
- ⁹² Tās ir, piemēram, šītu-zaidītu, ibadītu un zāhirītu skolas.
- ⁹³ Cornell V.J. *Voices of Islam*. Westport: Praeger Publishers, 2007, p. 159.
- ⁹⁴ Izzī Dien M., op.cit., pp. 57-59.

⁹⁵ Blanc F.P., op.cit., pp. 104, 128.

⁹⁶ Par to sīkāk sk.: Wheeler B.M. Applying the Canon in Islam: The Authorization and Maintenance of Interpretive Reasoning in Hanafi Scholarship. State University of New York, 1996, pp. 30-31.

⁹⁷ Blanc F.P., op.cit., p. 19.

⁹⁸ Izzi Dien M., op.cit., pp. 69-73.

⁹⁹ Semerdjian E. Off the Straight Path: Illicit Sex, Law and Community in Ottoman Aleppo. Syracuse, NY: Syracuse University Press, 2008, p. 135.

¹⁰⁰ Cornell V.J., op.cit., p. 160.

¹⁰¹ Al-Shafi'i's Risala: Treatise on the Foundations of Islamic Jurisprudence (preface and comments by M. Kadduri). Cambridge: Islamic Texts Society, 1993.

¹⁰² Cornell V.J., op.cit., p. 160-161.

¹⁰³ Turpat, p. 161.

¹⁰⁴ Wahhābīs. Glassé C., op.cit., pp. 469-470.

¹⁰⁵ Cornell V.J., op.cit., p. 161.

¹⁰⁶ Irānas Islāma Republikas konstitūcijas 12. pants: "Irānas oficiālā reliģija ir Islāms un divpadsmitnieku-džafarītu skola, un šis princips mūžīgi paliks nemainīgs. Citas Islāma skolas, ieskaitot hanafītus, šāfītus, mālikītus, hanbalītus un zaidītus, tiek pilnībā respektētas, un to sekotāji savu reliģisko ritu pildīšanā ir brīvi rīkoties saskaņā ar savu jurisprudenci. [...]". Konstitūcijas tulkojums angļu valodā ir atrodams šeit: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution.html>.

¹⁰⁷ Sk. tās pašas konstitūcijas 2. panta 5. punktu un 5. pantu.

¹⁰⁸ Pastāvīgu idžtihādu kā vienu no islāma republikas stūrakmeņiem nosaka Irānas konstitūcijas 2. panta 6. punkta 1. apakšpunkts.

¹⁰⁹ Cornell V.J., op.cit., p. 163.

¹¹⁰ Ahmad ibn Naqib al-Misri, Reliance of the Traveller: a Classic Manual of Islamic Sacred Law, Rev.ed., Beltsville, Maryland: Amana Publications, 1994, p. 2. Šis tulkojums angļu valodā ir ievērojams to, ka autoritatīvākā sunnītu augstskola - Ēģiptes Al-Azhara universitāte, kuru var nosaukt par visas pasaules sunnītu "intelektuālo Romu" - ir oficiāli apstiprinājusi šī tulkojuma pirmizdevumu ar savu 1991. gada 11. februāra atzinumu, vienlaikus pasludinot pašu grāmatu par pilnīgi ortodoksālu no islāma viedokļa. "Ceļotāja uzticību" plaši pielieto un citē ne tikai šāfīti, bet arī triju pārējo sunnītu madhābu pārstāvji.

